

Patel, Ian (2012), "Tanıklık ve Tanıklık Analizinin İnsan Hakları Savunusu ve Araştırmasındaki Rolü", *Devlet Suçu: Uluslararası Devlet Suçu Girişimi Dergisi*, Londra, Pluto Press, 1.2, 2012.

TANIKLIK VE TANIKLIK ANALİZİNİN İNSAN HAKLARI SAVUNUSU VE ARAŞTIRMASINDAKİ ROLÜ*

Ian Patel

Ian Patel, Londra King's College Hukuk Fakültesi Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi.

Özet: Bu makale insan hakları pratiği ve teorisinde tanıklığa dayanan delillerin önemini ele alıyor. Tanıklığın hem yasal mekanizmalar ve insan hakları alanındaki akademik araştırmalarda hem de uluslararası savunuculuk kuruluşları tarafından nasıl kullanıldığını inceliyor. Tanıklığa atfedilen önemin nedenlerini, tanıklığın kanıt olarak kabulü, savunuculuk aracı olarak kullanılması ve insan hakları söyleminde metafor olarak işlevi üzerinden tartışıyor. Bu makale tanıklığı politik bağlama yerleştiriyor ve devlet suçu mağdurlarının anlatılarının, uluslararası avukatlar/uzmanlar tarafından birincil kanıt kaynağı olarak kullanılıyor olmasının siyasal sonuçlarını irdeliyor. Yazar, esas teorik tartışma olarak, insan hakları bağlamında tanıklığa atfedildiğini düşündüğü bu egemen epistemolojiyi eleştiriyor. Tanıklığın insan hakları bağlamındaki anlam ve kullanımlarının uluslararası uzmanlar tarafından yönetilmesi eğiliminin, tanıkları, kendi tanıklıklarının atfedildiği anlam ve kullanımları belirlemekten mahrum etme riski taşıdığı sonucuna varıyor.

Anahtar kelimeler: Tanıklık; içsel anlatı [self-narration]; liberalizm; araştırma teknikleri; mağdur temsiliyeti; kanıt kaynakları

Giriş: Anlatısal Araştırma Delili Olarak Tanıklık

Geçtiğimiz 30 yıl içinde anlatı temelli araştırmalar –yani, başlıca ampirik verileri anlatı(lar)dan oluşan araştırmalar– birçok alanda ön plana çıktı. Bu, sosyal bilimlerde "anlatıya dönüş" olarak tanımlanıyor. Daha iyi ifadeyle, anlatı temelli araştırma (çoğunlukla) belirli bireylerin, genel olarak içsel anlatı, yaşam öyküsü, otobiyografik anlatı, biyografik analiz, sözlü tarih ve tanıklık gibi terimlerle tanımlanan anlatımlarına dayanıyor.¹

* İngilizce orijinalinden *Hafıza Merkezi* adına Ekin Sanaç tarafından çevrilmiştir.

¹ Bu makalede ben bu çeşitlemeler arasından "içsel-anlatı" terimini seçiyorum. Ancak bu, birinci ağızdan yapılan anlatıların tutarlı bir "benlik" sunduğuna inandığım için değil. Bilakis, "içsel-anlatı" terimini tercih ediyorum çünkü içsel-anlatı, çoğu anlatı temelli araştırmanın altında yatan, birinci ağızdan anlatının o insanın tecrübeye dayalı gerçekliklerine dair değerli bir kavrayış sunduğu varsayımına atıfta bulunuyor. Anlatılar genellikle tutarlı bir "benlik" sunuşu talebiyle

İnsan hakları araştırması ve savunuculuğu alanında anlatı temelli delil belgelerine ve genel anlamda tanıklığa gitgide artan bir değer biçiliyor.² Bu fazlasıyla apaçık bir noktaya işaret etmek gibi gözükebilir. Kölelik karşıtı hareketlerden bu yana insan hakları kampanyaları daima görünürlük yaratmaya dayanmış ve bu nedenle de görgü tanıklığını okuyucu ya da izleyicilerin dikkatini çekmek için kullanılan bir araç olarak kamusal dolaşıma sokmuştur.³ Hepimiz – eşit olarak–, bilincimize kaydolması nedeniyle tanıklığın ampirik gücünü biliyoruz. Tıpkı görmek gibi, duymak da inanmaktır. Fakat ilerleyen bölümlerde ben, tanıklığın insan hakları bağlamındaki rolünün insanların dikkatini çekecek görsel bir teknolojik araçtan çok daha öteye gittiğini ileri süreceğim. Richard Rorty çok iyi bilinen bir gözleminde hak taleplerinin mecazi bir düzeyde “hüzünlü ve duygusal hikayeler” olarak yapıldığını belirtmişti. (Rorty 2003: 122). Bu makalede Rorty’nin bu cümlesinin düşündüklerini irdelemek istiyorum.

Her ne kadar insan hakları inisiyatiflerindeki ölçülebilir sonuç talebi verilerin kolay algılanabilir istatistiksel tablolara sıkıştırılmasına sebep olsa da, tanıklık her zaman kanıt kaynaklarının temel dayanağı olmuştur. Bu durum, Leigh Payne’in insan hakları alanının hikayelere karşı bir tokluk, bir tanıklık “yığılması” deneyimleyip deneyimlemediğini sorgulamasına sebep olmuştur.⁴ Elbette tanıklığa dayalı delillerin farklı türleri vardır. Uluslararası ceza mahkemesindeki bir yasal tanıklık, teamül hukukundaki itirafa dayalı delilden farklıdır; devlet şiddetinden kurtulmuş biriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış bir görüşme, bir mültecinin “yaşam öyküsünden” farklıdır ve bir İngiltere vatandaşının mağduriyet beyanı, bölgesel sivil toplum kuruluşlarının liderlerinden oluşan bir odak grup görüşmesindeki kayıtlardan farklıdır.

Bu makalede tartışılan konu, insan hakları teorisi ve pratiğinde, “dışlanmış”, “susturulmuş”, “bastırılmış” anlatılara duyulan güven ve bu gibi anlatıların nerelerde ve nasıl kullanıldığı. Bu makalede “içsel-anlatı” terimini, çatışma durumundaki deneyimlerini aktaran bir anlatıcı tarafından ilk ağızdan anlatılan hikayeleri ifade etmek için kullanıyorum. “Tanıklık” ve “tanıklık paradigması” terimlerini, içsel-anlatının hem insan hakları savunuculuğu ve araştırması hem de mevcut epistemolojisindeki hukuki önemini göstermek için kullanıyorum. “Tanıklık yöntemi olarak içsel-anlatı”, insan hakları araştırması ve

çerçvelendiği için “içsel anlatı”, hikaye anlatımında teşhis edilebildiği varsayılan anlatsal tutarlılık ve deneyimsel gerçeklik talebini yakalayan bir terim olarak seçildi.

² “İnsan hakları savunuculuğu” derken özellikle uluslararası sivil toplum kuruluşu ağları ve onlara bağlı kampanyalar, raporlar ve medya kaynaklarını kastediyorum. “İnsan hakları araştırması” derken uluslararası ceza yargılaması, hakikat ve uzlaşma komisyonları, geçiş dönemi adaleti, onarıcı adalet ve çatışma sonrası toplumlar ile çatışma sonrası yeniden yapılandırma süreçleri üzerine yapılan araştırmaları kastediyorum.

³ Bkz. *American Anthropologist* 108.1 (2008), “Görsel Antropoloji” üzerine olan bölüm.

⁴ Payne gözlemini, Oxford Üniversitesi bünyesindeki Oxford Geçiş Dönemi Adaleti Araştırması biriminin Haziran 2012’de düzenlediği *Ağır İnsan Hakları İhalleri Döneminden Sonra Bilmenin Yolları: Geçiş Dönemi Adaleti Süreçlerini Araştırmak, Tasarlamak ve Uygulamak için Kullanılan Yöntemler* adlı kolokyumun tartışmacı olarak katıldığı “Tanıklık analizi, kullanımı ve sonuçları” başlıklı panelinde dile getirmişti.

savunuculuğunda bir tanıklık türü olarak içsel-anlatının teşvikini ifade etmek için kullanılan bir tabir.

Devlet suçu mağdurlarının içsel-anlatılarına gösterilen itina ve verilen değer, usul hukukunun önemli bir parçası olmuştur. Mağdurların yaşadıklarını kamusal ortamda dile getirmesinin psikolojik faydaları üzerine olan tartışma sürse de, tanıklığın, tanıkların kendileri açısından, (belirsiz bir tanımlama olsa da) bir nevi kabul duygusunu deneyimleyebilmelerini sağlaması nedeniyle bir kullanım değeri olduğu ileri sürülebilir. Bundan dolayı tanıklık, son zamanlarda genellikle mağdur odaklı adalette yaşanan ilerleme bağlamında ele alınmaktadır.

Daha geniş bir sosyolojik anlamda tanıklığın, bir “olay yeri” perspektifi sağladığı düşünülür ve bu bakımdan araştırmacılar için çatışma tecrübesini anlama girişimlerinde anahtar bir deneyim haline gelmiştir. Delil olarak tanıklığa duyulan güveni, eziyet görmüş olanların seslerini bastırıyor olma eleştirisini göze almadan tartışmak gerçekten zordur. Akademik bir bakış açısından, delil olarak tanıklığı reddetmek, olayı bilinmez kılmayı istiyor gibi görünme ya da Derrida'nın, anlatıların üzerinde uzlaşılacak anlamları olamayacağına ilişkin dil eleştirisini çağırıştırma tehlikesi taşır. Her ne kadar bu makale esasen insan hakları bağlamında sosyolojik ve hukuki bir delil türü olarak içsel-anlatının güvenilirliğine ve yaygınlaşmasına itiraz etse de, amacım anlatı temelli delillerin meşruiyetini bozmak değil. Daha ziyade, bir tanıklık yöntemi olarak içsel-anlatı üzerine olan fikirlerimizin, hangi yollarla ifade verme eyleminin kendisi hakkında bazı varsayımlarda bulunmamıza ve olayları yorumlama teşebbüslerimizi zorlaştırmasına neden olduğunu göstermek istiyorum. Daha özel olarak ise, araştırmacının yorumsal çerçevesini nötralize eden bir hareket olarak bazı içsel-anlatılara [ç.n. seçilerek] “ses verilmesi” hamlesini –daha doğrusu, tanıklık analizinin yapısına uygun hale getirilmesini– sorgulamak istiyorum. Bu makale daha sonra, ilk ağızdan hikaye anlatımlarının epistemik statüsü ile tanıklığa dayanan delillerin insan hakları alanındaki pratik kullanım ve etkileri arasında ilerliyor.

Amacım içsel anlatının kanıt olarak inandırıcı ve anlamlı olduğunu göstermek. Ancak aynı zamanda da belli yanlış varsayımlarla muhatap olduğu için bazı durumlarda taraflı yorumlama standartlarına sebep olduğunu ileri sürmek istiyorum. Maksatım, bu makaleyle, insan hakları yorumlamalarına dair uluslararası egemen modele sadece ideolojik anlamda yüklü bir alan olarak değil, bir dizi epistemolojik iddia olarak yaklaşmak. Bunu yaparken de yazı farklı bir soruya dokunuyor: Batılı akademisyenler ve uygulayıcılar mağdurların anlatılarıyla kısıtlayıcı ya da kuralcı bir ilişki geliştirmek yerine diyaloglu bir şekilde ilerleyen, ama aynı zamanda da ampirik anlamda geçerli olan yollarla ilişki kurmayı mantık çerçevesinde umabilir mi?

Tanıklığa dayanan deliller, insan hakları bağlamında kendi başına amacı olan, kendi başına kullanım değeri taşıyan şeyler olarak sunulur. Yine de insan hakları kuruluşları bu tanıklıkları değişim değeri açısından da toplar. Tanıkların ifadeleri, gelecekte bazı yasal mekanizmalar ya da siyasi hareketler tarafından filtrelenerek kanıt haline getirilebilecek “kalın hakikat nehirlerini” oluşturur

(Cmiel 1999: 1246).⁵ İnsan hakları savunuculuğu tanıklıktan aynı zamanda, okuyucular, dinleyiciler ve izleyicilerde uyandırabileceği duyarlı hisleri kullanarak, bir kampanya aracı olarak da faydalanabilir.

Tanıklığa dayanan delillere dair mevcut eleştiriler, onun varsayılan faydası ya da varsayılan ideolojik önyargısızlığını sorgulama eğilimindedir. Tanıklığın kamusal dolaşımına dair yakın zamanlardaki örnekler, mesela eski Yugoslavya ya da Ruanda'da, belgelere dayanan delillerin yaygınlaştırılmasının uluslararası alanda ya da yerelde bir siyasal eyleme neden olmayabileceğini gösterdi. Tanıklığa dayalı delilin politik eleştirileri, tanıklığın uzmanlarca tüm detaylar göz önüne alınarak tahkim edilmesi iddiasını ele alır. Bir yanda tanıklığı yorumlayan uzmanlar ve diğer yanda da anlatıları delil olarak kullanılan kişiler arasındaki eşitsiz güç ilişkisini eleştirirler (Pittaway vd. 2010; Mander 2010).⁶

Bu makale farklı bir biçimde ilerliyor ve tanıklık yöntemi olarak içsel-anlatıların egemen yorumlarında olan bazı epistemolojik ve yorumbilgisel varsayımları sorguluyor. Bu analiz, hak talebinin içsel varsayımlarını ve insan haklarını Batı'ya ait epistemik bilgiler olarak görmesiyle insan haklarının içinden doğan bir analiz olarak tarif edilebilir. Makale her ne kadar "epistemik cemaatler" ve "yorumsamacı adaletsizlik" üzerine var olan çalışmalara dayansa da, yalnızca ağlar ve güçlü jeopolitik gruplar arasında paylaşılan epistemik varsayımlara değil, bir delil türü olarak anlatılara dair epistemolojik varsayımlara da yoğunlaşıyor (Haas 1992; Fricker 2007).

Ben tanıklığın egemen epistemolojisinin arkasındaki varsayımların her şeyden önce yanıltıcı olduğunu, ikinci olarak da ideolojik anlamda şifrelendiğini iddia ediyorum. İçsel-anlatının daha katı delil standartlarına, hatta herhangi yeni bir yorumlayıcı çerçeveye tabi olmasını gerekli görmüyorum. Aksine benim odak noktam, anlatıcı öznelerini (bana göre) halihazırdaki insan hakları inançlarının sözcüsü yapan insan hakları uzmanlarının eylemleriyle ilgili.

Bu yazı, insan hakları araştırmacıları ve savunucularının (ben dahil) "gerçekleştiği iddia edilen ihlallere ilişkin bilgi toplayan, bu bilgileri bir süzgeçten geçirerek tercüme eden ve sunanlar" olarak hareket ettiği fikrinden yola çıkıyor (Metzl 1996: 705). İnsan hakları ahlaki bir zorunluluk ya da çağrı olarak var olabilir ama uygulamada, normlar, soyut tanımlamalar ve kategorilerin bir bileşimi olarak düzenlenmiştir. İnsan haklarının soyut şeması örnek olay çalışmalarına referansla belirginleştirilir ama ben, insan haklarının öznesi olarak bireye yapılan vurgunun, insan haklarına ilişkin talep sahibi olan kişinin "sesiyle" onaylanacağını ileri süreceğim. Ancak, insan hakları araştırmacıları ve savunucuları tanıklığa dayalı bir delilden faydalandığında, tanıklığın bilgisini başka yerlere taşır ve anlamını yönetir. Ve bunu yaparak da başkalarının anlatılarını kendi normatif anlayışlarıyla bağlamış olurlar.

⁵ İran İslam Cumhuriyeti'nde öldürülen ya da kaybedilenlerin yakınları ya da arkadaşlarından tanıklık toplayan Abdorrahman Boroumand Vakfı bu tip kuruluşlara bir örnektir.

⁶ Uluslararası savunuculuk ağlarına dair mükemmel bir eleştirel analiz için Subotic'e (2012) bakınız.

Tanıklığın birçok uygulayıcı ve uzman tarafından anlaşılan epistemolojisi, bu bilgi toplama, filtreleme ve bilgiyi tercüme etme sürecini maskeleyen eğilimindedir.

Bu maskeleyen, tekil bir tanıklığa dayalı delil örneğinin, genel normatif kuralı kanıtlayan özgün bir tekillik olduğu varsayımında ortaya çıkar. İnsan hakları tanıklığı ve insan hakları normları, bir kişi daha önce kendisine tanınmamış olan bir hakkı talep ettiği zaman buna paralel olarak devreye girer. İnsan hakları savunucuları, içsel-anlatının insan hakları standartlarına göre simgesel olduğu varsayımından ötürü mağdurların deneyim aktarımlarını safi “anlatıların” aksine “tanıklıklar” olarak adlandırabilmektedir. Bir tanığın olay aktarımı bize bağlamsal ve kültürel anlamda çokça içerik sağlar ama daha önemlisi aynı zamanda insan haklarına ilişkin talep sahibi olan kişinin kendi kendini kuruluşunun bir göstergesi olarak anlaşılır ve bu nedenle bir tanıklık işlevi görür. Aynı nedenle bireysel içsel-anlatıya çoğunlukla bir kolektife ya da bir topluluğa aitlik işlevi yüklenir. Böyle bir süreç, anlatıdaki “ben”in ortak bir “biz” yerine geçtiği varsayımından destek görür.

Bir içsel-anlatı örneğinin, mağdurun tanıklığına dönüştürüldüğü yorum içeren hamle, genellikle yorumlayıcının kendi epistemolojisi –hakikatle ilgili talepleri ahlak ve siyasetle birleştiren bir epistemoloji– altında görünmez kalır. Bir sonraki hamle olarak mağdurun tanıklığının daha geniş bağlamda politik bir eyleme entegre edilmesi ve bir hak talebi olarak dünya ölçeğinde teşvik edilmesi de atlanma eğilimindedir.

İnsan haklarının yorumlanmasının delil çerçevesine odaklanan bu makale, örneğin, tanıklık toplayan yerel sivil toplum kuruluşları hakkında yorum yapmıyor. Ben daha ziyade böyle tanıklıkların uluslararası ölçekteki ve Batı ölçeğindeki akademik uygulamalarına odaklanıyorum. Tanıklığa dayalı delillerin uluslararası ya da akademik uygulamasına yönelik örnekleri işaret ederken sadece bu alandaki bireysel uzmanların anlayışına karşı çıkmıyorum. Aynı zamanda insani savunuculuk araçları ve uluslararası insan hakları hukuku vasıtasıyla çatışma mağdurları yararına hareket eden ya da etme girişiminde bulunan liberal devletlerin uluslararası düzeni içindeki yerlerini de göz önünde bulunduruyorum.

Bu makale, anlatıya dayalı araştırmanın yükselişinin, özellikle insan hakları savunuculuğu ve araştırması alanında, daha geniş çaplı epistemolojik etkilerini inceleyerek başlıyor ve sonra, tanıklığın epistemolojisi ve insan haklarının liberal projesinin birbirlerine ne kadar bağımlı olduğunu ortaya koyuyor. İnsan hakları savunuculuğu ve araştırmasında tanıklığın epistemolojisinin eleştirel bir analizini yapmak hem yerinde hem de gerekli. İnsan hakları alanında çalışan 33 akademisyen/araştırmacı ile yapılan anket, yüzde 68’inin araştırma yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşmeyi tercih ettiğini ortaya çıkarttı (Reed ve Padsocimaite 2012: 4).⁷ İçsel-anlatıya dayalı diğer delil türleri gibi, delil olarak değerlendirilen görüşmeler de “insanların algıları, anlamları, durum

⁷ En yaygın yöntemler şöyleydi; yarı yapılandırılmış görüşme (yüzde 61), örnek olay incelemesi (yüzde 45), etnografi (yüzde 36), arşiv araştırması (yüzde 27) ve istatistiksel analiz (yüzde 21).

tanımlamaları ve gerçeklik inşalarının” göstergesi olarak kullanılıyor (Punch 2005: 168). Kalitatif görüşme yapma teknikleri üzerine çok şey yazılıp çizilmiş olsa da bu gibi kalitatif araştırmaların üzerine kurulduğu epistemolojik varsayımlar üzerine çok az çalışma var.⁸

Tanıklığın epistemolojisi göreceli olarak az araştırılmış bir alan olduğu için bu makalenin insan hakları alanında kullanılan –tanıklık, hakikat ifşası, tanınma gibi– belli anahtar terimlerin epistemolojik olarak hangi yollarla desteklendiğine açıklık kazandıracağını umuyorum. Umuyorum ki bu tartışma insan hakları alanındaki araştırma yöntemleri üzerine çalışan diğer kişilere fayda sağlayacak ve hak bilinci, delil kaynakları, mağdur güçlendirme ve mağdur temsiliyeti üzerine olan mevcut kaynaklara bir katkı sunacak.

Sosyal Bilimlerde Anlatıya Dönüş

Tanıklığın epistemolojisine geçmeden önce kısaca anlatının sosyal bilimler alanındaki yükselişini göstermek gerekir. Sosyal bilimlerde “anlatıya dönüş”, bir delil türü olarak içsel-anlatıya doğru yönelmek demektir.

Anlatısal Araştırma Yapmak'ta (2008) yazarlar şöyle der: “Son 20 yılda anlatı sosyal araştırmalarda giderek yükselen bir profil elde etmiştir... Batılı, modern sosyal araştırmalarda popüler olan türetilmiş bir terimdir [*portmanteau term*]” (Andrews vd. 2008: 2)⁹. Anlatının kalitatif bir çerçeve sunmasına yönelik bu vurgu, sosyal araştırmacılar için birçok genel metnin ortaya çıkmasına neden olmasının yanı sıra anlatının sosyoloji, eğitim çalışmaları, bilişsel bilim, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler gibi belli disiplinlerin bünyesindeki etkisini inceleyen başka metinlere de yol açmıştır.¹⁰ Anlatı paradigması kalitatif anlamda kuralcı değildir çünkü metodolojik anlamda, “epistemolojik olarak fazlaca itiraz edilen söylem analizi alanına” aittir (Andrews vd.: 1-2).

İçsel-anlatı diğer alanlarda psikolojik bir durum ölçütü olarak değerlendirilmesine rağmen –içsel-anlatı terimindeki “içsel”i tanımlayan “benlik” kavramı nedeniyle–, insan hakları araştırmalarında içsel-anlatının epistemik durumuna daha öte bir unsur ilave edilir.¹¹ İnsan hakları savunuculuğu ve

⁸ China Miéville (2006: 2) uluslararası hukuğa ilişkin ders kitaplarının birçoğunda, “kuramsal varsayımların doğruluğunun genellikle kabul edilemez ve örtük” olduğunu gözlemlemiştir.

⁹ Örneğin Amanda Anderson (2006: 3), 80’lerin sonlarında “birinci şahıs perspektifleri ve farklı sosyal grupların yaşanmış deneyimlerine karşı” yerleşik ve ciddi bir “ilgi” olduğunu yazar.

¹⁰ Genel metinler, Clandinin and Connelly (2000), Elliot (2005) ve Chamberlayne vd.’ni (2000) içerir.

¹¹ Çok sayıda kişi tarafından psikoloji ve kimliğin anlatısal yapısı olarak görülen şeyi birçok disiplin değerli bulmaya başlamıştır. Bu duruma yönelik tipik bir eleştirel ifadenin gösterdiği gibi: “Hayatlarımızı hikayelerle yönlendiririz ve kimliklerimiz hem kendimize anlattığımız, hem de başkalarının bizle ilgili anlattığı hikayeler ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak bizimkilere örnek teşkil eden usta anlatılar tarafından inşa edilir” (Rimmon-Kenan 2002: 11). Jerome Bruner (2002: 89) benlikleri, “deneyimlediklerimiz üzerine bir yapı ve çok güçlü bir gerçeklik dayatan” hikayeler olarak tanımlar. Daha genel hatları ile felsefeci Marya Schechtman (1996: 93), “anlatısal bir benlik yapısı görüşünün” savunuculuğunu yapar ve insanların hayatlarının şeklen anlatısal bir formda olduğunu iddia eder. Bir insan, “kendi kimliğini, otobiyografik bir anlatı – yaşam öyküsünü– oluşturarak yaratır”. Aynı şekilde Charles Taylor (1989: 47), “kendimizi

araştırmalarının, anlatıyı, hangi yollarla sadece bir mağdurun, geride kalanın ya da tanığın psikolojik gerçeklerine ait bir delil türü olarak değil, tanıklık işlevini de yerine getiren bir delil türü olarak savunduğunu ortaya koymaya çalışacağım.

Birinci Ağızdan Anlatılar: Hikaye Anlatıcılığında Ampirik Kaynaklara

Birinci ağızdan anlatılar güvenilirlik hiyerarşisinde bir yeniden değerlendirmeye maruz kalmıştır.¹² Beşeri bilimler alanında kurgusal olmayan hikaye anlatımı geleneksel olarak retorik ya da polemik geleneği içine yerleştirilmiş, ancak çok yakın geçmişte ampirik bir kaynak olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Iris Young'un, "hikaye anlatımının mağdurluğun suskun deneyimi ve adaletle yönelik siyasi tartışmalar arasında önemli bir köprü" olabileceğine yönelik görüşünü takiben, hikaye anlatımı, hukuk ve sosyal adalet arasındaki ilişkilere odaklanan oldukça ciddi bir ilgi söz konusu olmuştur (Young 2000: 72).¹³ Sidonie Smith ve Kay Schaffer'in (2004: 1) yazmış olduğu gibi, 1990'lı yıllar yalnızca "insan haklarının 10 yılı" olarak değil, aynı zamanda "yaşam anlatılarının da 10 yılı" olarak etiketlenmiştir. Birinci ağızdan anlatılan yaşam hikayeleri, "adaletli ve sosyal bir dünya düşlemenin; adaletsizliğe, eşitsizliğe ve insanların acı çekmesine tepki göstermenin farklı yollarına, farklı değerlere, farklı deneyimlerin sesinin duyulmasına katkı sağlamaya, onları tanımaya ve onlara tanıklık etmeye başlar" (Smith and Schaffer 2004: 1).

O halde, insan hakları savunucuları ve araştırmacılarının kişisel anlatılara duyduğu güvenin politik gerekçeleri vardır. Richard Weisberg'in gözlemlediği üzere anlatı temelli araştırmalar, içsel-anlatının iktidarda olanların otoriter söylemlerini çürütme kabiliyetinin önemine vurgu yapma eğilimindedir. Batı kültürü içinde birçoğumuz, tanınmış araştırmacılar da dahil olarak,

bireysel görgü tanıklarının beyanları konusunda, kurumsal güçlerin kendi maksatları için onları göz ardı etme, çarpıtma ve saptırma tutumuna kıyasla çok daha az şüpheliyiz... kendi kuşağımız bağlamında, siyasi, kurumsal ya da kültürel söylemler nasıl ki kesin olarak değer kaybetmekte, görgü tanıklığı da güvenilirlik kazanmaktadır (Weisberg 1991: i-iii).

Onları yok ederek ya da kendi propagandalarını yapan söylemleri yaygınlaştırarak bireylerin anlatılarını susturmuş otoriter rejimler karşısında, diğerlerinin yanı sıra devlet suçu tanıklarının kişisel anlatıları çok önemli bir karşı-anlatı sağlamıştır. Buna dayanarak içsel-anlatı, tanığın deneyimlerinin değerli bir belirticisi olarak formüle edilmiştir.

İçsel-anlatının insan hakları alanında yaygınlaşmasıyla, insanın kendi deneyimini aktarmasının ne anlama geldiğine ilişkin bir tür özcü anlayış ortaya çıkmıştır. Bu,

anlamlandırmanın temel şartlarından birinin", "hayatlarımızı bir anlatı içinde kavramamızı" gerektirdiğini ileri sürer.

¹² Güvenilirliğin hiyerarşisi kavramı hakkında bir tartışma için bkz. Sanders (1987: 238).

¹³ Ayrıca bkz. Braithwaite (2007), Beverley (1992), Bell (2010), Pranis (2001), Neimeyer ve Tschudi (2003).

içsel-anlatının kendi içindeki değerine ilişkin hümanist bir vurgudan daha çok, toplumsal ve politik güçlerden gelen söylemsel bütünlüğünün ilanıydı. Başka bir deyişle, tanıklığa dayanan delil kullanan analizler çoğunlukla içsel-anlatıyı, insanların dili kullanarak kendileri için önemli ya da kendileriyle ilgili olan unsurları aktardıkları, kendi kendini tanımlayan bir pratik olarak görürler. Anlatı, kişinin kendini bilmesinin esas pratiği olarak cisimleştirilir; yapısı, kişi/kurum/fikirler üzerindeki etkileri ve sosyal ilişkileri sorunsallaştırılmaz. İnsanoğlunun en iyi fonksiyonunun, insanların sesini “susturan” ya da çiğneyen hegemonyacı anlam sistemlerini eleştiren bir araç gibi hareket etmek olduğu fikrinden hareketle, anlatıya, insanın özünde olan evrensel bir kapasite değeri verilmiştir. Böylesi bir özcülük, anlatının tarihsel-kültürel oluşumlarla ilişkili olduğu durumlarda bile korunur. Anlatabilme eylemi çoğunlukla, anlatsal bir insanlık hali olarak benimsenen, evrensel ve değişmez bir itibar pratiği olarak sunulur. Örneğin, kölelik karşıtı olan, “Ben bir insan ve sizin kardeşiniz değil miyim?” sloganının politik ve ahlaki olarak kamuoyunda çekiciliği vardır. Ancak epistemolojik anlamda, aynı zamanda metafiziksel olarak da çalışır ve (toplumsal olarak birbirine bağlı olan) bir insanlık halini doğrular.¹⁴

Tanıklık olarak içsel-anlatı

Şimdi yukarıdaki tartışmadan hareketle içsel-anlatının ampirik bir kaynak olarak kabulünde bir başka etmeni belirleyebiliriz. İnsan hakları ihlallerinden kurtulmuş birinin, bir tanığın ya da mağdurun deneyimlerini aktarmasının, kendi başına bir tanıklık yükü taşıdığı farz edilir. Felman ve Laub (1992: 5), “tanıklığı”, “zamanımızın olaylarıyla ilişkimizin önemli bir biçimi... bizim çağımız pekala tanıklık çağı olarak tanımlanabilir” şeklinde tarif etmiştir. Eğer bizim çağımız “tanıklık çağıysa”, bunun sebebi bizim, “tanık olmanın kendisinin büyük travma geçirdiği bir çağda” yaşıyor olmamızdır (Felman 1991: 76). Yakın tarihin *derin* acıları, tanıklığa ve travma geçirmiş insanların sesinin daha çok duyulmasına ve böylece etik bir *hak* olarak tanınma hakkına yönelik ihtiyacı kanıtlamıştır. Buna dayanarak, tarihte yaşanmış acılardan sağ kalanlar ve onların sağ kalma hikayeleri, tam da onların beklentilerini boşa çıkarmış bu bilgi ve iktidar yapılarından kendilerine epistemik bir statü verilmesini [ç.n. tanınma] talep eder.¹⁵ Başka bir deyişle, yakın tarihin krizleri bir referans krizi başlatmıştır. Savaş ve zulmün anlamsızlığı ortasında ve o tahribattan arta kalan delil belgelerinin bölük pörçüklüğü içinde tanıklık, bir çeşit “travmatik gerçeklik” olarak öne çıkar (Rothberg 2000).¹⁶

¹⁴ İçsel-anlatı ve bireyselliğin felsefi nosyonları arasındaki bu oldukça karmaşık ilişki Wright’ta inceleniyor (2006).

¹⁵ Devletin başarısızlığı ve beraberinde gelen, “kolektif aidiyet taleplerinin reddedilmesi” üzerine bir tartışma için bkz. Turner (1996: 47).

¹⁶ “Travmatik gerçeklik”, Michael Rothberg’e (2000: 140) göre, “büyük üzüntülerin günlük hayatta varlığını sürdürmesiyle öne çıkar”. Yakın tarihin acıları, o acıların suç ortağı olmuş ahlaki ve siyasi geleneklere dayanan gerçekliğin önceki modellerini tamamen önemsiz kılacak kadar uç acılardır. Bu şartlar altında “travmatik” gerçeklik, yeniden inşanın aracılığını yapacak ilk referans noktası olarak hayatta kalır. Rothberg aynı zamanda, travmatik gerçekliği, “belgelemeye yönelik bir talebin... ve olaya ilişkin söylemlerin kamusal dolaşıma sokulmasına yönelik talebin” yanına koyar (2000: 7).

Bir anlatım, insan haklarına ilişkin bir bağlamda tanıklık olarak tanımlandığında bu, o anlatımı (i) bir ampirik delil türü ve (ii) tanıklık etme eyleminin içinde bulunan bir ahlaki zorunluluğu da beraberinde getiren bir eylem olarak tanımlamaya yönelik maksatlı bir teşebbüstür. Tanıklık, bu bağlamda, ikna etmenin hukuki formlarını, ahlaki ve duygusal formlarıyla birleştirir.

Kabaca şöyle denebilir ki, en geniş anlamıyla tanıklık, “insanların diğer insanlara bir şey söylemesi” anlamına gelir.¹⁷ Tanıklıkların çoğu (bu geniş anlamda) bir çeşit anlatım içerir. Dahası, bir çeşit içsel-anlatı –“Oradaydım; gördüğüm bu; ve şimdi size gördüklerimi anlatıyorum– neredeyse tüm tanıklıkların içeriğinde mevcuttur. Bu çeşit kısa tanıklıklar, bir duruma ilişkin doğrulanabilir deliller toplamayı umanlar için gerçeklere dayanan çok miktarda bilgi sağlayabilir. Ancak içsel-anlatı, insan hakları alanında, taşınması daha zor olan bir yük taşır. Çünkü, söz konusu deneyimler son derece özgün ve uç olduğu için, bu gibi bağlamlarda içsel-anlatıda daha bildiren ve açığa vuran bir dil kullanmaya teşvik edilir. Bu ikinci durumdaki formül şöyle olabilir: “Oradaydım; gördüğüm, yaşadığım ve deneyimlediğim bu; benim üzerimde ve kim olduğum üzerinde böyle bir etkisi oldu; ve bunu size anlatmamın sebebi de bu.” İnsan hakları bağlamında içsel-anlatı tecrübe edilen büyük acılarla o kadar yüklüdür ki, kendi içinde bir bilgi türü seviyesine yükseltilir. Bu bilgi türüne biz “tanıklık” ismini veriyoruz. Anlatıları yorumlayanlar, bu gibi tanıklıkların içeriğine mevcut delil belgeleriyle olan ampirik ilişkilerinin ötesinde bir değer atar. Kurgusal bir örnek verecek olursak: “Güvenlik güçleri yetkileri olmamasına rağmen evimize geldi ve beni tutukladı. Kayınpederimin nefesi tıkanı ve bunun şokuyla bayıldı.” Bu kurgusal örnekteki konuşmacının hukuksuz şekilde tutuklanmış olmasının yasal ve siyasi sonuçları var ama aile ferдинin zarar görmesi ve bu zararın tanıklık yapan üzerindeki duygusal etkisinin de yasal ve siyasi sonuçları var. Bu nedenle, deneyimlerini anlatmak üzere çağırılan kişiler, ampirik bilgi ve tecrübeye dayalı bilgilerin bu ikili amacına da cevap vermeye hazır olurlar.

Şekil 1 Epistemolojik varsayımlar: tanıklık olarak içsel-anlatı

Politik varsayımlar

Tanıklık:

1. İktidara doğruları seslenir, dolayısıyla adaletin sağlanmasını teşvik eder.
2. Bireyin insan haklarının korunması konusunda bir talep sahibi olarak duruşunu kuvvetlendirir.
3. Adaletsizliğe tanıklık eder.
4. Doğru bir tarihsel kaydı teşvik eder.

¹⁷ Tanıklığın epistemolojisine yönelik mevcut tartışmalar için bkz. Coady (1992), Lackey (2008), Lackey and Sosa (2006), Graham (1997), Fricker (1994). Tanıklığın sonradan kazanılmış bir bilgi kaynağı olmasına yönelik tartışmalar için bkz. Lackey (1999). Tanıklık bazlı düşünceye yönelik tartışmalar için bkz. Stevenson (1993) ve Sosa (1994). Ayrıca bkz. Hume'un ([1777] 1972) etkileyici tanıklık anlatımı.

Sosyal varsayımlar

Tanıklık:

1. Karşılıklı anlayışı teşvik eder.
2. Kimliği sözel olarak şekillendirir.
3. Bağışlama ve uzlaşmanın aracıdır.
4. Karşılıklı tanınmaya yardımcı olur.

Psikolojik varsayımlar

Tanıklık:

1. Yaşanmış deneyimlerin sözel kayıtlarını sağlar.
2. Bireysel iyileşmeye yardımcı olur.
3. Bireysel deneyimleri ve (ideolojinin aksine) sosyal normları ortaya çıkarır.
4. Tekil ve uyum içinde bir oto-portre sunar.

Tanıklığın epistemolojisi, birinci ağızdan anlatıları hukuki ve siyasi anlamlarla örülmüş gibi gören bir paradigmadır. Bu paradigmada içsel-anlatı, hem bir durum hakkındaki belirli gerçekleri doğrulayan hem de devlet suçu mağdurlarının maruz kaldığı acı verici deneyimlerin temsiliyet ihtiyacını tatmin eden bir bilgidir.

İçsel-anlatının tanıklık paradigmasına bu entegre oluşu karmaşıktır ve daha eleştirel bir ilgiye ihtiyaç duyar. İçsel-anlatı adına yapılan epistemolojik iddiaların ipuçlarını kriminoloji içerisindeki geleneklerden –özellikle de mağdurların deneyimlerine yönelik ampirik araştırma yapma ihtiyacından– aldığına inanıyorum (Green 1990; Hillyard 1993).¹⁸ Bununla birlikte, içsel-anlatının insan hakları araştırmalarında epistemolojik bir telafi sürecine maruz kaldığına da inanıyorum. Ampirik bir kaynak olarak içsel-anlatı, tanıklık olarak içsel-anlatı fikriyle birleştirilmiştir ve bunun anlamı, içsel-anlatının bir şekilde hem ampirik hem de siyasi, hem duyguları harekete geçiren hem de hukuki bir şikayet içeren bir bilgi kaynağı olarak hizmet eder hale gelmesidir.

Elbette birçok durumda insan hakları bağlamında içsel-anlatı çok sayıda perspektiften dikkat ve itina gerektirir ve aynı zamanda da çatışma durumlarına ilişkin ikna edici bilgiler sağlar. Ancak ben tanıklık paradigmasının içsel-anlatının tüm örneklerine bahsettiği *maksatlı olma* halini sorgulamak istiyorum. İnsan hakları bağlamında delil olarak kullanılan içsel-anlatı bir doğruyu söyleme işlevi görüyor gibi sunulma eğilimindedir. Bununla birlikte

¹⁸ Kriminoloji uzmanları suçluların anlatılarına özel ilgi göstermiştir: bkz. Bennett (1981), ve daha yakın zamandan, Presser (2009). Basitçe, suçluların anlatıları bir suçlunun inandığı normları su yüzüne çıkarır çünkü onlar suçlunun içinde yaşadığı, daha geniş olan ahlaki ve yasal topluluklarındakilerden farklıdır.

şunu da görmeliyiz ki, tüm içsel-anlatı eylemlerinin yasalarda yer alan belirli politik hakların kullanımı anlamına geldiğini söylemek sorumlu bir davranış olmayacaktır. Tanıklık olarak içsel-anlatı, ampirik olarak doğrulanabilir gerçeklerin geçerliliğine ilişkin olmak zorunda değildir; daha ziyade sadece bireysel bir deneyim aktarımı olarak öyle nitelendirilebilir ve içsel-anlatıya atfedilen *maksatlı olma hali* sorgulanmadan bırakılır. Hukuk eleştirmeni Jan-Melissa Schramm (2000: 5) açıkladığı gibi:

“Tanıklık” teriminin anlamına ilişkin esas belirsizlik; yalnızca o anda doğruluk ya da yanlışlık iddiasında bulunma ihtiyacı duymayan deneyim anlatılarını kapsıyor olması değil, bir tür delil olarak sayılmayı amaçlıyor olması. Delil olarak görülen tanıklık, kökleri eski zamandan kalma hukuki ve dini otorite kavramlarına dayandığı için, “gerçeğin” ispatlanması için bir araç işlevi görür.

Hukuki bir bağlamda genel olarak “tanıklık” terimi, ispat yükü sadece ampirik olarak doğrulanabilir standartlara bağlı olmayan türde bir delil olarak görülebilir. Tanıklığın epistemolojisinin dayanaklarının açık uçlu olması, insan hakları savunuculuğu ve araştırmalarının onu sadece kati ampirik dünyadaki amaçlara doğru değil, “hakiki” siyasi kazanımlara doğru, istedikleri gibi yönlendirmelerine alan tanımıştır.

İçsel-anlatının mevcut insan hakları normlarına uygun olduğunun savunulduğu bu süreç kör ve beceriksiz olabilir ve bazı durumlarda bir araştırmacının nesnel metodolojisi tarafından maskelenir. Bunun ciddi bir kayıtsızlık mı yoksa daha kötücül bir şey mi olduğu sorusu burada yöneltmek için çok karmaşık bir sorudur.

Tanıklığın Çerçevenmesi

Şimdi tanıklık olarak içsel-anlatının *nasıl ve kimin tarafından* sunulduğunu tartışmaya geçebiliriz. Tanıklığın, özellikle de insan hakları savunuculuğu alanında çoğu kez insan haklarına ilişkin mevcut normatif bir söylemi onaylıyormuş gibi sunulduğunu ileri sürmek istiyorum. Yürürlükte olan bu süreç orijinal anlatıları, insan haklarına dair uluslararası normatif söylemler yararına, kendi bağlamından kopartmaktadır.

İnsan hakları savunucuları anlatıları genellikle baskı altında yaşayan insanların tanınmasını sağlamak için kullanır. Osler ve Zhu'nun (2011: 225) belirttiği gibi, “anlatıları pedagojik birer araç” gibi savunup ve benimseyerek, “ortak insanlık değerlerimizin ve ulus devletinin sınırlayıcı çerçevesinin ötesinde, uzak yerlerdeki diğer insanlara karşı olan sorumluluklarımızın tanınmasını” desteklemiş oluruz. Bu çok önemli bir görevdir ve anlatı gerçekten de böyle bir amaca ulaşmak için kullanılabilir. Bununla beraber, insan hakları savunuculuğu çoğu kez bu gibi anlatıların yorumlandığı çerçeveleri sorgulamayı ihmal eder. Genellikle tanıklığa dayalı delilin ele alındığı ve sunulduğu çerçeve, uluslararası alanda tanımlanmış, liberal bir insan hakları anlayışıdır. Örneğin Ozler ve Zsu, “İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesi çerçevesini kullanarak, yaşam öykülerinin ele alınması ve yaratılmasının evrensel insan haklarının farklı kültürel ortamlar içerisinde anlaşılmasına yardımcı olabileceğine inanıyoruz” dediğinde, eleştirel bir farkındalıktan yoksun olduklarını açığa vurmuş olur (Osler ve Zhu 2011: 124). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin söylemi pekala tanıklığa dayalı bir delil parçasıyla kıyaslanabilir. Ancak insan hakları savunucuları çoğunlukla (bilerek ya da bilmeyerek) başkalarının anlatılarının “duyulmasının sağlanmasına” katkıda bulunarak liberal insan hakları normlarını yeniden üretir ve devam ettirir.

Uluslararası ölçekte insan hakları savunuculuğu yapan profesyonel ağlar tanıklığa dayalı delillerin stratejik tedarikçileridir. Schaffer ve Smith’in (2004: 14-15) özetlediği gibi:

Yerel mücadelelerin dünya genelindeki okuyuculara ulaşmasını sağlayan trafiğin ortasında STK’lar ve aktivistler, mağdurların hikayelerinden daha geniş kitleleri insan hakkı ihlallerine karşı uyarmak için destek alır. Aynı zamanda okuyucuların ilgisini çekmek adına hikayelerin anlatılmasında ısrar eder ve onları ambalajlarlar. Seçtikleri –heyecanlı kılınmış, hassaslaştırılmış, duyguyla yüklenmiş– hikayeler, onlarla özdeşleşmeleri, onlara katkıda bulunmaları ve söz konusu davanın savunucusu haline gelmeleri beklenen ayrıcalıklı okuyucuları hedefler. Hikayelere dayattıkları çerçeveler, yayınevleri ve kitleleri tavlayacağını bildikleri yollarla, farklı yerlerdeki okuyucuların ilgi, empati ve politik duyarlılığını kazanmak üzere tasarlanmıştır. STK’lar haklara yönelik gündemlerini pazara sunarken ve onların metalaştırma süreçlerini de yaratır.

İnsan hakları savunuculuğu o halde, politik baskıya ilişkin “sahici” anlatıları kamusallaştırma adına mağdurların hikayelerini kullanırken açıkça faydacı davranabilir. Savunuculuk bu anlamda savunucunun bireysel olarak anlaşılmasının aksine, savunuculuğun örgütlenme kapasitesine atıfta bulunmaktadır. Savunuculuk kampanyalarının zorunlulukları göz önüne alındığında, insan hakları savunuculuğu yürüten grupların tanıklığa dayalı deliller ile kendilerini adadıkları haklar gündemi arasında belirgin bir bağlantı kurmaya çalışmaları muhtemelen kaçınılmazdır. Bununla birlikte ben tanıklığın epistemolojisinin, tanıklığın bu araçsallaştırılmasını meşrulaştırıyor gibi görülmesini sağlayan tutumu daha derinlemesine incelemek istiyorum.

Tanıklığın epistemolojisini deşifre etmek için akademik yorumlarına ve uygulamalarına bakmaya ihtiyaç duyarız. İnsan hakları araştırmalarında tanıklığa dayalı deliller, kantitatif verilerden ayrılan ya da onları tamamlayan kalitatif veriler sağlar. Bu gibi tanıklığa dayalı deliller en yaygın olarak, “görüşmeler ve/veya bireylerin ve insan gruplarının gözlemlenmesiyle metinsel veri toplayarak” elde edilir (Pham and Vinck 2007: 234). Arşivsel deliller ve mahkeme delilleri de kullanılabilir. Yaygın olarak kullanılan bazı tanıklığa dayalı delil toplama araçları, “birebir görüşmeler, odak grup tartışmaları, katılımcı gözlem ve doğrudan gözlemleri” kapsar (a.g.e.: 234). Kalitatif görüşme yapmanın kendi içinde farklı türleri vardır: “açık uçlu”, “yapılandırılmış”, “yarı-

yapılandırılmış”, vb. Bu veriler aynı zamanda “bilimsel yaklaşımlar kullanarak sistematik bilgi ya da haber verisi toplama” gibi bir süreçle birleştirilebilir (a.g.e.: 232). Çoğu zaman tanıklığa dayalı deliller sonradan “kodlamaya”, yani “istatistiksel analiz yapmak amacıyla bilgiyi sınıflandırma ve ölçme sürecine” tabi tutulan veri takımlarına dönüştürülür (Sikkink 2011: 135). Tanıklığa dayalı deliller, örneğin, nüfusa ilişkin araştırmalar ya da yapılandırılmış anketlerden toplanmış istatistiksel verilerle yan yana sunulabilir.

Bu kalitatif araştırma yöntemlerini temel olarak analizimi bağlamına yerleştirmek için sıralıyorum çünkü benim odak noktam daha ziyade bu gibi yöntemleri yönlendiren epistemolojik varsayımlarda yatıyor. Çok önemlidir ki ampirik araştırmalar, bilimsel makaleler ve STK raporlarının tümünde, metodolojik olarak gerekçelendirilmeden veya eleştirel anlamda açıklanmadan, görüşmecilerden alıntılar gelişigüzel bir şekilde yerleştirilmiştir.¹⁹ Metodolojiye dair bölümlerde kullanılan görüşme veya gözlem tekniklerinin ve kodlama yönteminin –ya da raporun kantitatif verilerinin kalitatif verilerini tamamlama şekli veya tam tersinin– farklı biçimleri gerekçelendirilse de onları yönlendiren epistemolojiyi açıklama adına çok az şey yer alır.

Burada özel olarak ilgilenilen husus, tanıklığa dayalı delillerin çerçevenleme şekli ve dolayısıyla kendi içinde bir insan hakları pratiği olarak beyanda bulunmakla ilgili mevcut normlara uyma zorunluluğudur. 2012 Mart ayında, İnsan Hakları İzleme Örgütü, *“Kaçmak Zorundaydım: Afganistan’da Kadın ve Kız çocuklarının “Ahlak Suçları” Nedeniyle Tutuklanması* isimli bir rapor yayınladı. Rapor, “ahlak suçlarıyla” suçlanan kadın ve çocuklarla yapılan 58 görüşmeyi temel alıyor. Bir İnsan Hakları İzleme Örgütü raporu olarak yaptığı tavsiyeler diğerlerinin yanı sıra doğrudan Afganistan Yüksek Mahkemesi’ne, Başsavcı’ya, Afgan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu’na (AIHRC), Birleşmiş Milletler’e ve “Uluslararası Donörler”e sunuluyor. Söz konusu ülkenin anayasası ve yasal durumları ile konuyla ilişkili uluslararası insan hakları hukuku ve antlaşmaları tarafından çerçevenlenen bu tavsiyelerin somutlaştırılması ve onlara deneyime dayalı referans verilmesi, görüşülen kişilerin tanıklıklarıyla gerçekleşiyor. “Kaçmak Zorundaydım” cümlesi aslında raporda yer almıyor ve rapordaki verilerle ilgili genel bir kuralın altını çizmek için icat edilmiş gibi gözüküyor. “Bu rapor için görüşülmüş 42 evli kadın ve kız çocuğunun 22’si, kocaları ya da kocalarının aile bireylerinin tacizinden kurtulmak için kaçmış olmalarının doğrudan bir sonucu olarak tutuklanmıştır” (HRW 2012: 39).

15 yaşında zorla evlendirilmiş Gulara isimli bir kadının hikayesi şöyle anlatılıyor:

Kocasını doğduğunda başka bir kıza evlilik söz verilmişti ama babası, Gulara’nın bilmediği birtakım sebeplerden ötürü, bu nişanı bozma ve oğlunu onunla evlendirme kararı aldı. Gulara, bu durumun kocasının ailesi içinde anlaşmazlıklara sebep olduğunu söylemişti ancak ailesi bu

¹⁹ Çok başarılı bir araştırma olmasına rağmen bu tuzağa düşen bir örnek için bkz. Stover vd. (2011).

evliliği kabul ettiğinde durumdan habersizdi. Gulara, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları söyledi:

Aile içi şiddetle ilgili çok fazla sorun yaşadım. Kocamın ailesinden herkes bana gerçekten çok kötü davranıyordu. Nişanlandığımızda kayınpederim bizim evimize gelerek beni oğluna istemişti. Ama evlenir evlenmez kayınpederim beni çok fazla dövmeğe başladı.

Eniştesi tarafından da dövüldüğünü söyledi. Gulara bu problemlerle ilgili yardım almak için bir sığınma evine gitti ve onlardan boşanmasına yardım etmelerini istedi. Gulara bunun yerine sığınma evinin, kocasının önceki davranışlarını tekrar etmeyeceğine söz vermesi üzerine onu kendisine geri götürdüğünü söylüyor. Ancak durum daha da kötüleşiyor.

Kocam, "Şimdi gidip de bizim hakkımızda şikayette bulunabilmenin yollarını ve yerlerini buldun" dedi. Durumum her geçen gün daha da kötüleşiyordu ve bunun üzerine ben de kaçmak zorunda kaldım. (HRW 2012: 51)

Gulara'nın anlatısından alıntılanan bölüm 90 kelimeyi buluyor. Diğer görüşmecilerden yapılan doğrudan alıntılarla birlikte, görüşme verilerince bu uzunluktaki bir alıntının ana delili teşkil etmek için uygun olup olmadığı tartışılabilir. Raporun içindeki odak kaymaları –bireysel içsel-anlatının geçici ve koşullara bağlı özelliklerinden; savcı ve polisin bölgesel siyasi kaygılarına; Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR), Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICESCR) makro söylemlerine– birçok okuyucuya aşına gelecek bir yorumsama olacaktır. Rapora adını veren cümle olarak eklenmiş "Kaçmak zorundaydım" ifadesinin, raporun siyasi meşruluğu ve metodolojik doğruluğuna işaret ettiği bir kinaye olduğunu ileri sürmek istiyorum. Bu, raporda kısaltılarak kullanılmış tanıklıkların uluslararası bir kişisel ve siyasi haklar diline dönüştürülmüş olmasına rağmen böyledir. Bu övgüye değer bir teşebbüs olsa da, böylesi bir epistemoloji eleştiriye açık olması gereken bir şeyi meşru ilan etmektedir.

İnsan hakları ve geçiş dönemi adaletinin yaygınlaştırılması için egemen kurumlar ve taraf devletler tarafından desteklenen mekanizmalar, büyük bir çoğunlukla yasalara dayanır ve özellikle de hukukun üstünlüğünü, anayasal reformları ve demokratik hakları merkezlerine alır. İnsan hakları savunuculuğu ve araştırmaları aynı anda hem bu kurumlar ve taraf devletlere minnettar, hem de onlarla suç ortağıdır. Bu kanunlara dayalı ortamda ve donörlerin çıktığı ve ölçülebilir sonuç taleplerinin arasında, insan hakları araştırması ve savunuculuğunun büyük ölçüde kanıt kaynakları arasında en kalitatif olana, hikaye anlatımına yaslanmaya devam ediyor olmasının kaderin ilginç bir cilvesi olduğu söylenebilir. Bu anlamda, "aşağıdan tarih" analizi denilen şeyin yükselişi, tanıklığa dayalı delillerin uzun süredir teşvik edilmesini anlamamız için faydalı bir referans olabilir.

“Adaleti aşağıdan kuran” bakış açısının insan hakları varyasyonu, resmi hukuk kurumları ve onaylanmış geçiş mekanizmalarının, akademisyenler ve uygulayıcıları yerel ihtiyaçlar, adalet tanımları ve konu ile ilgili kültürel pratiklerden koparan egemen bir senaryo oluşturduğunu ileri sürerek adaletin yukarıdan tesisi olarak gördükleri şeyi eleştirmek ister (McEvoy and McGregor 2008). Aşağıdan-adalet savunucuları sesi duyulmamış hikayelerin insan hakları alanında kullanılan deliller arasına girmesine hak tanınmasını amaçladıkları için özeleştirme kabiliyetleri, (doğru bir şekilde) acil bir ahlaki ve siyasi ihtiyaç olarak gördükleri şeylerin etkisiyle körelebilir. Nasıl ki “aşağıdan tarih” tabandan gelen halk hareketlerini (ironik olarak) egemen tarihsel paradigmalara açıklamakla eleştirilmektedir, “aşağıdan adalet” de adalet süreçlerinde uzman tahkimini desteklediği için eleştirilir. Tshepo Madlingozi’nin (2010: 225) yazdığına göre:

İster saha raporları, ister politika belgeleri ister de akademik çalışmalar aracılığıyla olsun, geçiş dönemi adaleti üzerine çalışan uzmanların profesyonel yükselişi, mağdurlar “üzerine” ve mağdurlar “adına” konuşabiliyor olmalarına bağlıdır. Geçiş dönemi adaleti uzmanları ve uygulayıcıları, “mağdurların” seslerinin duyulmasına”, “mağdurları merkeze alan ya da aşağıdan tesis edilen geçiş dönemi adaleti süreçlerine” ve “mağdurların güçlenmesine” yönelik ihtiyaca sürekli referans vermelerine rağmen, programlarının ve müdahalelerinin mağdurları ne şekillerde güçlendirip, ne şekillerde güçsüz kıldığını gerçek anlamda sorgulamamıştır.

Amaçlarımız doğrultusunda Madlingozi, tanıklığın epistemolojisinin, tanıklık yapanların profesyonel yorumlayıcıların uzman aracılığına bağımlı olduğunu varsaydığını belirlemiştir. Aşağıdan-adalet analizi, hikaye anlatıcılarının kendi sosyo-politik bağlamlarını kavrayışını teşvik etmek ya da güçlendirmektense, özgürleşme yarattığı varsayılan eylemin kendisiyle anlatının anlamına ilişkin detayları yukarıdan aşağıya kurar. Güvenilirlik hiyerarşisi kavramına dönmek gerekirse, günün sonunda, insan hakları savunucusunun kendisi, delil olarak gördüğü anlatının sesinden daha üstün gelmektedir. Bir anlatıya anlamını kazandıran unsur anlatının sahibi tarafından değil, savunucusu tarafından tahsis edilmiştir. Miranda Fricker’in “hermenötik [yorumbilgisel] adaletsizlik” kavramı üzerine yazdıkları ikna edicidir. Bu durum [hermenötik adaletsizlik], kişi normların tesis edilip anlamın inşa edildiği bilinçli sürecin dışında bırakıldığında meydana gelir. Bu süreç, “toplumu yorumlama için gerekli ortak kaynakların” eşitsiz dağılımından kaynaklanır (Fricker 2009: 148). Tanıklığa dayalı deliller söz konusu olduğunda, anlatıcıların kendileri çoğunlukla güçsüz bırakıldığı için, tam da kendi hikayeleri ortaya çıkan hak talebinin zeminini oluşturmasına rağmen o talebin oluşturulması sürecine katılmaları mümkün olmamaktadır.

Çatışma sonrası insan hakları araştırmalarının çoğu yerel deneyimleri inceleyerek devlet yönetiminin merkezileşmesine karşı meydan okur. Bu gibi araştırmalar daha genel meselelere doğru ilerlemeden önce belirli olaylardan yola çıktıkları için, bir bireyin anlatısının araştırmacının kendi özel inancı ya da amacından sorumlu hale gelmesi gibi bir risk taşırlar. Daha spesifik bir örneğe bakmak gerekirse, bir rejimin mağdurlarının anlatımlarından yararlanan insan

hakları araştırmalarının takip ettiği belirli bir mantık vardır: Mağdur kişi tanıklığa dayanan ve önem teşkil eden bir beyanın kendiliğinden (*ipso facto*) hamili olmalıdır.²⁰

Aşağıdan-adalet analiziyle uğraşan araştırmacılar yerel çatışmaların en iyi Şekilde yereldekilerin anlatımlarıyla anlaşılacağını ileri sũren mantığı sorgulamalıdır. Phil Clark'ın araştırmasında gũsterdiđi gibi, Ruanda Soykırımı'ndan kurtulan birēok kişi vahşetler yaşanırken saklanıyor olduğundan bũlgedeki katliamlara ışık tutamamışlardır (Clark 2010). Epistemolojik olarak konuşmak gerekirse, hikayesel bir anlatım mũnferit ve benzersiz bir Őeydir ve karmaşık bir tarihsel dũnem ya da çatışmayla ilgili genellemeler yapmak iēin oldukēa yetersiz kalan bir araētır. Bu elbette ki mağdurların tarihi kayıtları iyileştirmeyeceği anlamına gelmez. Geriye dũnũk anlatımların kaēınılmaz olarak devlet sũylemlerini tekrarlayacağı veya onun kuklaları gibi davranacağı da sũylenemez. Lakin anlatıya dayalı deliller kabul etmek istenenden ēok daha fazla kırılımandır–ve sũylemsel olarak daha fazla koşullandırılmışlardır.

Buradan hareketle tanıklığa dayalı delillerin (yanlış) kullanılmasına izin veren epistemolojik varsayımlarla ilgili teorimi ileri sũrmek istiyorum. Okuyucu bu noktada benim tanıklığa dayalı delillerin yorumlanmasına dair ne iddia ettiğimi sorabilir. Tanıklığa dayalı delillerin amaca yũnelik tanıklıkların aksine amaca yũnelik olmayan iēsel-anlatılar olduğunu mu iddia etmek istiyorum? Ve eğer oyleyse, bu ne anlama geliyor? Burada iēsel-anlatının, uzlaşı, toplumsal hafıza gibi nihai hedeflere ulaşmak iēin elverişli olmadığına yũnelik bir teori ortaya atacak kadar yerim yok. Daha ziyade, insan hakları araştırmacılarının, mağdur anlatılarının meşru muhatapları oldukları fikrini sorgulamak istiyorum. İnsan hakları savunuculuğu ve araştırmalarında tanıklığa dayalı deliller yarı-hukuki bir usulde Őekillendirilmiřtir; sanki araştırmacı savcı, gũrũřmeci de onun tanığıymış gibi. Ancak tanıklığa dayalı deliller hukuk alanının otesinde, aēıkēa politik amaēlara hizmet etmek iēin kullanılmaktadır. Fakat bu benim yasal kavramlarla dũzeltmek istediğim bir Şey değil. Ben daha ziyade, tanıklığa dayalı delillerin tabi tutulduğu aēıkēa politik olan amaēları sorgulamak istiyorum –ki bu amaēlar insan hakları savunucularının kullandığı hukuki temsiliyet sũylemlerinden ēok daha uzaklara erişmekte. Dahası, tanıklığın belli bir epistemolojik tanımının insan hakları savunucularının bu politik asimilasyon sũrecini saklamalarına aracı olduğunu ileri sũrmek istiyorum.

Birinci ağızdan anlatıların tanıklığa dayalı bir delil tũrũ olduğunu savunanlar dolaylı olarak iēsel-anlatıya bazı doğal özellikler bahşetme eğilimindedir. İnsan hakları savunuculuğunda tanıklığa dayalı delillerin konumunu sağlamlaştıran varsayımlar elbette ēok ēeřitli; kati bağlam vurgusu ȳrneklerine de hafifleyerek rahatlama vurgusu ȳrneklerine de rastlamak mũmkũn. Tamamıyla anlatı eyleminin kendisiyle bir kişinin beyanının bũtũnũyle olgunlaşmış ve tutarlı bir

²⁰ Roger Luckhurst'un *Travma Sorunu*'nda (2008: 2) yazdığı üzere, "Bũyũk ȳzũntũler ve mağduriyet, kimliğin ȳncelikli belirleyicileridir. Toplama kamplarındaki tutuklu kişiler, Vietnam ve Kũrfez Savaşı veteranları, vahşet mağdurları, travma geēirmıř ebeveynler ve felaketten kurtulmuş olanlar, yoğun siyasi, biyolojik, psikiyatrik, terapatik ve yasal araştırma ve anlaşmazlıkların ȳzneleridir".

“benlik” sunduğu varsayımı anlatsal araştırmayla ilgilenen herkesin karşı karşıya olduğu bir tehlikedir. (Bu durum insan hakları araştırmaları tarafından, görüşmecilerin anlatılarında kendileri için en önemli şeyleri ifade etmeye çalıştıkları yönünde örtük bir iddia ile geçiştirilme eğilimindedir.) Geçmişe yönelik anlatıların ve genel anlamda hafızanın gizli tuzakları üzerine çok fazla çalışma var –doğal olarak tanıklığa bağlı delillerin çoğu geçmişe yönelik olduğu için (Holokost delilleri buna tipik bir örnektir).²¹ Lakin diğer sorunlar her zaman değilse de çoğunlukla dokunulmadan kalır. Her anlatımın dinleyici odaklı olduğu gerçeğini atlayarak bir anlatımı söylemsel olumsuzluklarından ayırştırmak birtakım güçlükler neden olur. Bir başka deyişle, her anlatıcı kendini bir “öteki” (dinleyici) tarafından “kendini ifade etmesi talep edilmiş” olarak ele alır ve buna göre her anlatım ötekine cevap vermek adına kaçınılmaz olarak ikna edici, planlı, geçici, amaca yönelik ve cezbetme odaklıdır. Görüşme yapan kişilerin, örneğin görüşmecilerin politik baskı ve umuda dair mevcut söylemleri yeniden üretme eğiliminde olma yöntemleriyle ilgili dikkatli olmaları gerekir –bu yöntemler genellikle görüşme yapan kişinin kendi sözcük dağarcığını, politik söylemlere bağlılığını ve üsluplarını yansıtır.²²

Resmi Mekanizmalarda Tanıklığa Dayanan Deliller

Tanıklığa dayanan deliller, uluslararası ceza adaleti sistemi ve hakikat komisyonları içinde özel bir yere sahiptir. Rejim değişikliklerinden sonra “resmi belgelerin” izini sürmek genellikle zor olduğu için mağdur ve failerin anlatımları özel bir önem taşır.²³ “Uluslararası ceza mahkemeleri gerçekçi saptamalarını neredeyse sadece görgü tanıklığına dayandırdığı” ve mağdur ve failere dolaylı olarak ulusal acılar ya da adaletsizliklerin somutlaşmış örnekleri olarak güvendiği için, kişilerin beyanları zaman zaman uluslararası ceza adaleti sistemi ve hakikat komisyonlarının kalbinde yer alabilir (Combs 2010: 14). Hakikat komisyonlarında, “hesap verme zorunluluğu ancak failin tanıklığıyla söz konusu olur ya da sağlanır” (Duff vd. 2007: 295). Özellikle Güney Afrika örneğinde, hakikat komisyonları zaman zaman mağdurların anlatımlarını kendi kapasiteleri doğrultusunda, toplumsal uzlaşma, milli birlik ve “iyileşme” gayelerinin ilerlemesini sağlamak için teşvik etmiştir. Dahası, tanıklık, aktörlerin “mağdur” ya da “fail” olarak önceden belirlendiği hakikat komisyonları gibi katılımcı süreçler içerisinde, acı, hasar, kabahat, zulüm, uzlaşma gibi kavramları neyin tanımladığına yönelik mevcut bir mutabakata tabidir. Böylece içsel-anlatı, ideolojik anlamda, sözgelimi Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin (ICCPR) söyleminin amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılabilir. Farklı

²¹ Yaygın bir örnek verilecek olursa, Primo Levi’nin anıları, hatırlama eyleminin kişiye özgü psikolojik ihtiyaçlarına göre olduğu kadar tarihsel doğruluğun ihtiyaçlarına göre de işlemektedir. Fakat daha endişe verici olan, *Shoah* metinlerini yorumlarken İsrail’in aracılığının bulunduğu durumudur.

²² İnsan hakları araştırmalarının çoğu tercüme edilmiş verilerle çalıştığı için çeviri kuramının da bu bağlamda söyleyecek çok şeyi vardır. Ancak çeviriyle ilgili meseleler burada irdelemek için fazla karmaşık.

²³ Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin elinde delil olarak yararlanabilecek birçok Nazi belgesi vardı fakat yakın zamandan rejimler suçlayıcı belge delillerini yok etmede daha hünerli oluyorlar.

mekanizmaların farklı “hakikatler” üreteceği aşıkâr gibi görünse de geçiş dönemi politikalarının gereklilikleri bu çoğulluk potansiyelinin hayata geçmemesi anlamına gelir çünkü belirli bir mekanizmanın “hakikati” tarihsel bir dönemin ya da çatışmanın resmi anlatımı haline gelmektedir.

David Mendeloff (2004: 358), faydalı bir şekilde, birinci ağızdan anlatımların hangi amaçlarla tanıklığa dayalı delil türü olarak kabul edildiğini derlemiştir. Liste uzun ama tanıklığa dayalı delillerin insan hakları bağlamındaki farz edilen kullanımlarını tüm kapsamıyla okuyucuya sunmak için ayrıntılı olarak sıralandırılmayı hak ediyor. Gerek akademik yapılar içinde gerekse de mekanizmaların kendileri içinde “hakikat ifşası” ya da tanıklığa dayalı delillerin aşağıdakileri desteklemek için kullanıldığı ileri sürülmektedir:

- Adalet
- Hesap verme sorumluluğu
- Barış
- Eski rejimler/güç odaklarının itibarsızlaştırılması
- Resmî tarih kayıtları
- Geçmiş çatışmaların çözümü
- Mağdurların iyileşmesi
- Gruplar arasında uzlaşma sağlamak
- Yeni bir ortak tarih
- Kurumsal patolojileri açığa çıkarmak
- Bireysel cezai sorumluluk
- İnsan hakları eğitimi
- Hukukun üstünlüğü
- Demokrasi
- İnsan hakları ihlallerine son vermek

Tanıklığa dayalı delillerin savunucuları içsel-anlatıyı politik söylem olarak destekleme eğilimindedir. Hakikat komisyonları gibi mekanizmaları yürüten uzmanlar tanıklığı reçeteler sunan bir dile tercüme ederek aynı zamanda hem politik bir söylem olarak okunur hem de teşvik ettiği farz edilen politik ideallere karşı sorumlu hale getirirler.

İçsel-anlatının delil olarak tanınması için tabi olduğu kısıtlamalara bir örnek vermek gerekirse Kamboçya’da devam eden Kızıl Kmer Mahkemeleri ya da Kamboçya Olağanüstü Mahkemeleri’ne (ECCC) bakabiliriz. Tüm Sivil Taraflar mahkeme tarafından kabul edilmek için Mağdur Bilgi Formunu doldurmak zorundadır. Şu ana kadar bu formun formatına ilişkin çok az eleştirel bakış gelmiştir. Potansiyel Sivil Taraf hakkında temel bilgileri talep etmenin ötesinde formun yalnızca B Bölümü olan “İddia edilen suçlara ilişkin bilgiler”de Sivil Tarafların mağdur edildikleri suçları tarif etmeleri için bir alan bırakılmıştır. Bu alan tahminimce en fazla 20 kelimelik bir tanımlamaya izin verir. Maruz kalınan suçlara ilişkin diğer detaylar çoktan seçmeli Evet/Hayır cevaplarıyla verilmektedir. Sivil Tarafların hikayelerini anlatmak için sahip olduğu bunun dışındaki tek imkan, isteğe bağlı olarak yaklaşık 1000 kelimelik bir anlatıya alan sağlayan “İlave Bilgi Formu”nu doldurmaktır. Sivil Taraftan çok az sayıda kişinin

mahkemede tanıklık yapması istenecek. Bu fırsatın tanındığı ikinci durumdaki Sivil Partilerin oranı büyük ihtimalle yüzde 2 civarında olacak. Fakat bu durum, mağdurların mahkemeye katılımını tartışan –hem kaydedilen ilerlemeleri kutlayan hem de getirdikleri sınırlamaları eleştiren– hukuk insanlarının bolluğunu engellemiyor. Üstelik hiçbiri mağdur katılımınınre anlatısal formunu bu anlamda sorgulamış değil (Diamond 2010–11; Pham vd. 2009).

Tanıklığa Dayalı Delillerin Tutarlılığını Sorgulamak

Bu makalede insan hakları savunuculuğunun liberal emperyalist bir kültürel çaba olduğuna yönelik politik eleştiriyi ya da *başkası adına konuşmanın* etik problemlerini tekrarlamak istemiyorum. Daha ziyade ampirik bir sabit olarak tanıklığın üstünlüğüne karşı çıkmak istiyorum. Tanıklığın epistemolojisinin arkasındaki ideolojik motivasyonları sorgulamadan önce bu epistemolojinin varsayımlarını daha detaylı bir şekilde incelemek gerekiyor. Daha sonra ise tanınma politikalarını ve tanıklığı dış normlara tabi kılan bir insan hakları aracı olarak genel anlamda tanınmayı ele almak istiyorum.

Tanıklığa dayalı delillerin epistemolojisine ilişkin özellikle dikkate değer nokta açıklık meselesidir. Hukuki tanıklık, diğer bağlamlarda ertelenen belli bir açıklık ve ifşaat seviyesi gerektirir. Hukuki olmayan durumlarda, daha geniş bir anlamda “tanıklık”, dinleyici ya da okuyucuyu sözel olmayan iletişimle aktarılan bilgilerden bazı çıkarımlar yapmasına olanak sağlayan dolaylı olarak aktarılmış verilere dayanabilir (bu durum teknik olarak konuşma sezdirimi olarak adlandırılır) (Grice 1989). Duncan Prichard’ın (2004: 114) da belirttiği gibi hukuki durumlarda “böyle sezdirimlerin doğruluğuna güvenemeyeceğimiz” için bu, “sonradan herhangi bir muğlaklık olmaması adına avukatların tanıklarından eksiksiz ifade almaları gerektiği” anlamına gelir.

İnsan hakları savunuculuğu ve araştırmaları alanında, tanıkların birinci ağızdan anlatımlarının, onlar adına, anlatımlarında örtük bir şekilde var olduğu düşünülen insan hakları söyleminin tutarlı ve açık bir söylem haline getirildiğini ileri sürüyorum. Böylesi bir açıklığa ulaşmak adına tanıklık analizinde, içsel-anlatılardaki tutarlılığa dair normlar dolaylı olarak ileri taşınmak zorundadır. Eğer böyle bir epistemolojik gündem yukarıda anlatıldığı gibi açıklık normuna dolaylı bir atıfla meşrulaştırılırsa, sosyal bilimlerdeki anlatısal araştırmaların varsayımlarından daha fazla destek görmektedir. *Anlatısal Tutarlılığın Ötesinde*’nin (2010) yazarlarına göre:

Sosyal bilimlerde alanında 1980’lerde başlayıp 1990’larda hız kazanan anlatıya dönüş, neredeyse istisnasız bir şekilde anlatı ve tutarlılık arasında çok katmanlı ve hayati bir ilişki olduğunu varsayımıştır. Anlatılar tutarlılık açısından dilsel, zamansal, sıralılık vb. gibi alanlarda kavramsallaştırılmaktaydı. Tutarlılığın iyi ve sağlıklı yaşam öyküleri için bir norm olduğu varsayılıyordu (Hyvärinen vd. 2010: 1).

İnsan hakları araştırmacılarının bir görevi de birinci ağızdan anlatımların özünün ortaya çıkmasını sağlamak –bunu yaparken de tutarlılık normlarını

uygulayarak- ve böyle bir ifşayla elde edilecek siyasi kazanımlara atıfta bulunmaktadır. Bu, tanıklığa dayalı delilleri bir tutarlılık paradigmasına bağlı tutmak demektir. Aynı yazarlara göre:

Tutarlılık paradigması genellikle (i) iyi ve yetkin anlatıların daima doğrusal ve kronolojik bir şekilde, bir başlangıç ve ortadan sona doğru ilerleyerek tematik bir sonla bittiğini; (ii) anlatı ve hikaye anlatımlarının başlıca işlevinin, belirli bir formu ve düzeni olmadığı düşünülen deneyime tutarlılık/bütünlük kazandırmak olduğunu... (iii) kişilerin tutarlı bir hayat hikayeleri ve anlatısal kimlikleri olduğu sürece daha iyi ve daha etik bir yaşam süreceklerini (ya da tersine anlatı, böyle bir tutarlılığı ortaya çıkardığı için zarar verici olarak düşünülür) belirtir. (Hyvärinen vd. 2010: 1-2)

Bu eleştiri anlatı temelli tüm sosyal bilim araştırmaları için temel bir eleştiridir ancak bugünlerde bu alanda çalışan uygulayıcılar tarafından düzeltilmektedir. Travmanın etkilerine yönelik deliller tutarlılık normlarını sorunsallaştırmaya çokça katkıda bulunmuştur (Andrews 2010: 148).²⁴ Ancak sürekli bir sorgulama olmadığı sürece insan hakları savunuculuğu alanında içsel-anlatının insan hakları normlarıyla doğal olarak uyduğu fikri olduğu gibi kabul edilmektedir.

Tanıklık olarak içsel-anlatının doğrultulduğu kullanımlara ve bağlı olduğu epistemolojik varsayımlara dair şüpheler olmasına rağmen bu, anlatısal pratikleri ve yorumlamaları öylece bir kenara atmak için yeterli bir sebep değildir. Norman Denzin'in (1989: 62) ileri sürdüğü üzere, bizler anlatısal tutarlılığın bir yanılısına mı yoksa gerçeklik mi olduğunu tanımlamakla görevli değiliz; daha ziyade, "bireylerin hayatlarını nasıl tutarlı kıldığını... bu tutarlılığın kaynaklarını, [ve] bunların arkasında yatan anlatıları" araştırmalıyız.

Eğer içsel-anlatıyı tanıklığın bir alt kümesi olarak görecekssek -yani belirli bir hükme sahip bir doğruyu söyleme eylemi olarak-, bu özel statünün etkisini, bir kanıt türü olarak anlatıya eşlik eden politik ve epistemolojik varsayımları soruşturarak azaltmalıyız. İddia ediyorum ki, tanıklık olarak içsel-anlatı çok sıklıkla liberal söylemlerin sözcüsü gibi işlev görmesi için kullanılıyor ve bu süreç, tanıklığa dayalı delillerin kendinde doğal olarak var olan politik doğruluğa başvurulmasıyla maskeleniyor.

²⁴ Vietnam veteranlarında görülen ruhsal bozukluklar karşısında Travma Sonrası Stres Bozukluğu (PTSD), Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından resmî olarak 1980 yılında tanınmış ve *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*'na (DSM) eklenmiştir. Travma Sonrası Stres Bozukluğunun resmî tanımı, "gerçek ölüm ya da ölüm tehditi veya ciddi bir yaralanma ya da kişinin fiziksel bütünlüğüne karşı fiziksel bir tehditi" kapsayan sıradışı bir deneyimle ilgilidir. Bkz. Amerikan Psikiyatri Birliği (2000: 467-8). Günümüzde bazen uzmanlar yasa uygulayıcılarını travmanın etkileri konusunda bilgilendirmektedir. 2012 yılı Ocak ayında, Duygu ve Hukuk Araştırmaları Merkezi yöneticisi, klinik psikolog Jane Herlihy, Phnom Penh'e giderek Sivil Tarafların Avukatları ve diğer kişileri, sivil tarafların katılımının olası sonuçları ve özellikle de yeniden travmatizasyon riski üzerine ilk vaka esnasında yaşanan başarısızlıkların ışığında bilgilendirmiştir.

Yerel Sesleri Liberal Söylemin Hizmetine Sokmak

Tanıklığın liberal insan hakları söylemi içinde çerçevesini çizmeye dönecek olursak, tanıklık, *konuyla ilgili* doğruyu söylemenin bir biçimi olarak sunulma eğilimindedir. Öz-temsil, hukuki özerklik, negatif özgürlük ve medeni ve siyasi haklara ilişkin liberal gelenekler insan haklarıyla ilgili modern Batılı fikirlerin normatif temellerini meydana getirmiş ve sıklıkla insan hakları savunuculuğu ve araştırmasında içsel-anlatının yorumsal çerçevesini belirlemiştir. Bu yalnızca dolaylı olabilir –sadece bir varsayım– ama yine de tanıklığa dayalı delillerin yorumlamasına kuvvetle yön vermektedir. İçsel-anlatı bireyler tarafından gerçekleştirildiğinden ötürü, anlatısal seslerin belirli deneyimler ve inanışları tanımlarken aynı zamanda da *kendi başına bireylerle* ilgili bazı eşlik eden doğruları teyit ettiği varsayılmaktadır. Tam da bu bağlamda, içsel-anlatının tanıklık düzeyinde yorumlanmasının, anlatıları liberal insan hakları davasına hizmet eder hale getirdiği söylenebilir.

Kişinin kendini anlatması insan hakları bağlamında bir öz-temsil biçimi olarak görülme eğilimindedir. Mağdurların ifadeleri dolaylı olarak özgürlüğe dair liberal fikirleri anımsatmak için alınmaktadır. Bu fikirler, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (UDHR) 19. Maddesi'ne göre, “düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı” olarak adlandırılır; “Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını içerir”.²⁵

Tanıklığa dayalı delilleri sağlama alan esas epistemolojik varsayımın temeli bir liberal öz-belirlenim nosyonuna dayanmaktadır: *Kendimi anlatmak ve bunu yaparken hayatımın değerini beyan etme konusunda özgürüm. Doğuştan sahip olduğum hakların göstergesi olarak, yaşanmış deneyimleri savunmak, üzerlerine derinlemesine düşünmek ya da kutlamak konusunda özgürüm ve tanıklık vazifesi gören bu anlatı kendi içinde hukuki, ahlaki ve siyasi bir duruş olarak görülebilir.*

İnsan hakları savunucuları ve araştırmacıları mağdur anlatılarının böyle bir formülasyona uyduğunu söylediğinde basitçe modern dünyadaki öznelliğe dair epistemolojik varsayımları yeniden üretmektedir. Modern liberal teorideki gibi: “Öznel kendi adlarına konuştuklarında ve onlar gibi kendi kendilerini temsil eden diğer bireylerle sosyal bir bütün oluşturduğunda, sömürü, yanılısma ve heteronomi alanından çıkarak eşit ve öz-belirlenimci bireylerin kendiliğinden meydana getirdiği bir düzene doğru gider (Colebrook 2005: 5).²⁶ Modern liberal öznenin hayatı yazılmıştır deve kendini ifade ederken bazı normlara sadık

²⁵ Paul Eakin'in (2001: 113) yazdığı gibi, “otobiyografi”, “normatif bireycilik modelleri” tarafından düzenlenmesine rağmen “eşitlikçi bireyselciliğe” uygun düşmektedir: “Amerika'da diyebileceğimiz gibi, hayat hikâyelerimizi yazma hakkımız, yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinde koşma hakkımızın doğal bir uzantısıdır”.

²⁶ Ayrıca bkz. Jean-Jacques Rousseau (1968: 143).

kalmalıdır. Eğer bir insan hakları savunucusunun tanıklık analizi liberal unsurları güçlendirmekle ilgileniyorsa, anlatıdaki liberal öznelliğe ilişkin altta yatan bir senaryonun görülmesini sağlamak için, tanığın anlatısını kaynağındaki pratikler ve uygulamalardan koparması gerekebilir.

Liberal gelenekteki insan hakları metinleri, anlatıcı sesin kendini, kendi içinde bir otorite olarak olumlamakta özgür olduğu metinlerdir. Bu tip insan hakları söylemlerinde, bu anlatıcı sesin en hümanist halindeyken nasıl tınlaması gerektiğine yönelik bir bilgi iddiası gizlidir. Liberal ideolojide, insan haklarının deneyimsel olarak benzersiz ve aracılı öz-temsili olarak “sesi”, tek bir retorik oluşturmak için aralarında gizlice anlaşmaktadır: Alçakgönüllü, savunmasız, zor-kazanılmış ve ifşa eden işte bu ses, bireyci liberal özgürlüğün zaferini dillendirmekle yetkilendirilmiştir. Paul Fairfield’ın (2000: 174) yazdığı gibi: “Benliğin otonom bir özne ve kendi kendini yaratma kapasitesine sahip oluşu, liberal ahlak adına yol gösterici bir sezgi olmuştur”. Bu otonom özne daha iyi bir ifadeyle, bir hak olarak da korunan, kişilerin tabi oldukları normlar üzerine düşünme kabiliyeti olarak tanımlanır. Habermas’ın ünlü cümlesinde dediği gibi, “Modern hukuk meşruluğunu yalnızca öz-belirlenim fikrinden alabilir: Vatandaşlar her zaman kendilerini tabi oldukları yasaların yaratıcıları olarak da algılayabilmelidir” (Habermas 1996: 449). Tartışmamız bağlamındaki güçlük, birinci ağızdan “mağdur anlatılarının” sahiplerine, Batılı liberal öznenin hakimiyeti üzerine düşünme fırsatı verilmemiş olmasına rağmen, liberal amaca hizmet etmeye açık kalmak durumunda olmalarıdır.

Liberal gelenekte kişinin öz-belirlenimi, öz-yaratımıyla [self-authoring] eş süreli olarak görülebilir: “Liberaller karakteristik olarak bireyin kendi yaratıcısı haline gelme hakkını savunmuştur” (Fairfield 2000: 174). Bazı “sınırlamalara” rağmen liberalizm kendini “bireyin öz-yaratımını değerli bir ideal olarak görerek” meşrulaştırır ve bu ideale göre bireyler, “kendi hayatlarının esas yaratıcıları” haline gelirler (a.g.e.). Bu içsel-anlatı ayrıcalığı, basitçe liberal tertip tarafından negatif olarak korunması gereken bir şey değil, bireyin ahlaki sorumluluğunun konumlandığı yerdire: “Ahlaki özneler özgürdür, ve kendi anlatısal geçmişlerinin yanı sıra kendi eylemlerinin sorumluluğunu kabul etme yükümlülüğünde eşitlerdir” (a.g.e.: 168) Liberal düşüncede benlik içsel-anlatının otonom iktidarına güçlü bir inançla bağlıdır.

Eğer liberal özne, aktör olarak benlik fikrine göre tanımlanır ve (benim ileri sürdüğüm gibi) tanıklığa dayalı deliller liberal öznellik modeline uyarlanırsa, öznellik durumu hangi noktada tanıklık edenlere geçer? İnsan hakları uzmanlarının tanıklık edenlerin demokratik ve baskıcı olmayan koşullarda sahip olacakları maddi temsiliyeti güvenceye almaları imkansız olabilir, bununla beraber aynı uzmanların, tanıkların anlatılarının anlamlandırılmasındaki rolleriyle kendi yorumsamacı temsiliyetlerini güçlendirmeleri mümkün mü?

Tanıklığa dayanan delillerin insan hakları savunuculuğu için merkezi bir retorik olduğunu dwe tanıklığın bazı negatif özgürlüklere karşılık geliyormuş gibi görüldüğünü söylemek abartılı olmaz. İşkence tehdidi altında veya zorlayıcı sorgu yöntemleri karşısında söyleyebileceğimiz şeylerin içeriği tam da kendi-beyanlarımıza verdiğimiz önemin insanlık değerlerimizin (ve gitgide artarak da

kimliğimizin) göstergesi olması sebebiyle acımasızdır. İşkenceyle alınmış ve kişinin kabul etmediği ifade, özgür bir tüzel kişi olarak içsel-anlatısına karanlık bir ton veren bir nevi akis gibidir. Tutuklanmasının temelinde ikinci kocasının amcası Khalid Sheikh Mohammed'in CIA tarafından sorgulanırken onun El-Kaide casusu olduğunu söylemesi olduğu bildirilen Pakistan doğumlu Amerikan vatandaşı Aafia Siddique'in davası bu bağlamda doğrudan bir karmaşıklığa sahiptir. İsmi, kişileri itirafa zorlamak üzere tasarlanmış (tartışılır) sorgu yöntemleri (büyük ihtimalle aralarında basınçlı su ile sorgulama yöntemi de vardı) karşısında Mohammed tarafından verilmişti.²⁷ Bir kişinin baskı altında konuşdurulmuş olmasının muhtemel olduğu bu durum “zehirli ağacın meyvesi” doktrinini anımsatıyor. Bu doktrin, polis tarafından alınmış bir itirafın ortaya çıkardığı bir bilginin sonradan uygunsuz olarak ele geçirilmiş olduğuna hükmedilirse bu bilginin delil olarak kabul edilemeyeceğini şart koşuyor. Eğer “ağacın” kendisi zehirliyse o zaman ağaç tarafından üretilen şeyler de –onun “meyveleri”– zehirli kabul edilir ve dikkate alınmazlar.²⁸ İnsan hakları bağlamında içsel-anlatı bu durumda daima tuhaf bir tür meyvedir. Liberal söylemde kişinin öz-belirleniminin simgesi olarak görülür. Fakat bu simgesel statünün rıza dışı veya zorla konuşurma gibi bir yanı da vardır.²⁹

İnsan haklarının gelişim süreci bağlamında Joseph Slaughter (1997: 407), “genel olarak insan haklarının ve özellikle insan hakları hukukunun, anlatısal türler ve anlatısal sesler üzerinden anlaşılabilceğini” ileri sürmüştür. Adeno Addis'in eserlerinden yola çıkan Slaughter, uluslararası insan hakları hukukunda, evrensel bilinebilir öznenin Aydınlanma çağı (Descartes ve Rousseau) anlayışına bağlı olan, “bireyci” bir inancın izini sürer.³⁰ Bu hukuki özne şanlı bir otonom benliktir, “insanlık onuru, aydınlanması ve özgürleşmesine dair kendi kişisel anlatısının kahramanıdır” (Slaughter 1997: 411). Bu kendinden menkul anlatı kendini kendinden önce var olan ve onu aşan normatif sosyal dünyadan ayrık olarak tanımlar.

Slaughter'a göre insan hakları söyleminde kutsallaştırılan özne, özünde sahip olduğu insani değerlere değil, bir özne olarak “konuşabilme” kabiliyetine dayanarak tanımlanmalıdır: “Konuşan öznelerin kavranışı zaman içinde veya kültürel farklılıklara göre değiştikçe, öznenin kendini anlatma becerisini garanti altına alan insan hakları kavrayışı da değişmelidir (a.g.e.: 412). Konuşma becerimiz (veya konuşmalarımızın bastırılması ya da zorla konuşdurulmamız) yüzünden sosyal ilişkilenebilir ve sorumluluklara doğru itiliyoruz: “insan hakları ihlali mağdurlarının tanıklıkları, özneler bilinemez olsa dahi, bireylerin içsel-anlatı aracılığıyla kendilerini belirgin bir mekansal-tarihsel varlık olarak deneyimlediğini ileri sürme eğilimindedir” (a.g.e.: 429). Eğer insan hakları bir

²⁷ Fakat Khalid Sheikh Mohammed'in sorgusu zamanında (2002-03) bu gibi yöntemler hukuka aykırı sayılmıyordu. Bkz. Mark Tran (2008).

²⁸ Bu hukuki metafor Amerika Birleşik Devletleri hukukunun genel bir ilkesini temsil eder. Buna karşılık İngiliz hukukunda böyle deliller kabul edilemez değildir. Bkz. Paul Mirfield (1997: 336).

²⁹ Bir hakkın (otonom konuşma) anlamını karşıt kavramlarının (rıza dışı veya zorla konuşurma) “yansımada” elde etmesi fikri. Hukukun işleyişine ilişkin indirim ve bütünleştirme süreçlerini açıklamaya yardımcı bu gibi ikili kodlar üzerine ve “sistem teorisi” üzerine daha genel tartışmalar için bkz. Emilios Christodoulidis'in “Luhmann'ın Sistem Teorisi” bölümü (1998: 89-91).

³⁰ Daha ileri bir tartışma için bkz. Addis (1992).

“anlatılabilirlik uzay-zamanı” üzerinde var oluyorsa, insan hakkı ihlalleri “çıkan sesleri hedef almaktadır” ve bu nedenle, “sesler uluslararası insan hakları araçlarının odak noktası olmalıdır” (a.g.e.: 407). Bu düşünce içsel-anlatıyı politik normların odağı haline getirmektedir: “Eğer bir kişinin hikayesini anlatabilmesi için neye ihtiyaç duyduğunu daha iyi anlayabilirsek, kendilerini anlatma yetilerini garanti altına almada yetki ve yasakların etkenliğini değerlendirebiliriz” (a.g.e.: 430). Slaughter’a göre insan hakları normları, “kişinin kendi hikayesini anlatma özgürlüğüne” göre yeniden tanımlanmalıdır (a.g.e.: 415).

Slaughter’ın, insan haklarının ölçütü olarak gördüğü içsel-anlatının önemini fazla vurguladığı düşünülebilir. Slaughter’ın bu iddiası bir anlamda mağdur katılımının (tanıklık) usul adaletinin merkezinde olduğunun altını çizen mağdur odaklı adaletin yükselişiyle örtüşmektedir. Slaughter içsel-anlatıyı bu şekilde teşvik ederek, içsel-anlatı kavramının tanıklıkla aynı anlamı taşıdığı düşüncesini sürdürmektedir. Fakat Slaughter’ın içsel-anlatının liberal öznenin göstergesi olduğu söylemine–ve bu nedenle liberalizmin kaçınılmaz olarak egemen küresel siyasi düzen olduğuna- inanacak olursak, aslında kişi “insanların kendini anlatabilmelerini güvence altına almayı” teşvik ettiğinde, bu güvencenin koşulları nasıl tanımlanırsa tanımlansın, yerinde bir şey yapmaktadır.

Bu anlamda 1990 sonrası Nelson Mandela’sının –aynı anda hem liberal bir devlet adamı hem de mağduriyetin yerel sözcüsü olarak–dünya genelinde insan hakları ve geçiş dönemi adaletinin ihracının sembolü haline gelmiş olması şaşırtıcı değildir. Örneğin 1995 yılında Washington DC Barış Enstitüsü, *Geçiş Dönemi Adaleti: Yeni Gelişen Demokrasiler Eski Rejimlerle Nasıl Hesaplaşıyor* isimli, üç ciltlik ve Mandela’nın önsözüne yer veren bir çalışma yayımladı. Mandela önsözünde, meşruluğu okuyucuların Mandela’nın apartheid baskısına yerinde tanıklık etmiş olduğu bilgisiyle onaylanan bir adalet senaryosundan bahsetmektedir: “Hemen hemen tüm örneklerde yerinden edilmiş rejimler ağır insan hakkı ihlalleri ve demokratik olmayan yönetim anlayışlarıyla tanımlanıyordu. Gerçek ya da algılanan muhalefetle savaşmak adına yetkilerini kullanırken hesap verme sorumluluğunu neredeyse tamamen göz ardı ettiler” (Mandela 1995: xxi). Mandela’nın bu cümleyle amaçladığı, demokratik olmayan ve baskıcı yönetimlerin, “insanlık onuru ve adaleti temel alan uluslararası bir topluluk” adına standartlaştırılmış bir adalet söylemine uymalarını sağlamaktır (a.g.e.). Mandela ve Aung San Suu Kyi gibi figürlerin adının Batı dünyasında sıkça geçmesinin bir sebebi de bu kişilerin yerel deneyimler ile küresel liberalizmin bir bileşimi gibi görünmeleri ve bu doğrultuda konuşmalarıdır.

Liberal gelenekte kişilerin kendi kendilerini anlatma mecburiyetini tartıştık. Slaughter’ın içsel-anlatının farklı mekansal-tarihsel gerçeklikler sunduğuna yönelik düşüncesi, içsel-anlatının insanların yaşamı ve onları şekillendiren politik gerçeklerle yüzleşmek adına önemli bir kanıtsal kaynak sunduğunu doğrulamaktadır. Yine de, görmüş olduğumuz üzere, tanıklığın epistemolojisinin başka bir şablon izleyerek, mağdur anlatılarının anlamı ve kullanım amaçlarının ne derece anlatıcılar yerine onları yorumlayan aracı uzmanlar tarafından yönetildiğini sorgulamak zorundayız.

Başkalarının hikayelerinden istifade eden insan hakları savunuculuğu ve araştırmaları söz konusu olduğunda, her ne kadar bunun doğal sonucuyla – tanıklığın nihai anlamının ve değerinin ikincil taraflarca belirlenmesine neden olan kurumsallaşması- uğraşılıyor olsak da, içsel-anlatının liberal öznellik olarak bu kutsallaştırılmasına karşı gözümüz açık olmalıdır. Bu anlamda –bir ülkenin uluslararası liberal devlet düzenine dahil oluşunu müjdeleyen– geçiş dönemi adaleti, tartışmamızla bilhassa ilişkili görünmektedir. Geçiş dönemi adaleti girişimi bireylerin hikayelerini kitlelere yaymayı kapsamaktadır. Madlingozi'nin (2010: 211) söylediği gibi,

geçiş dönemi adaleti girişimcisinin mağdur adına bir konuşmacı ya da temsilci haline gelmesi mağdur onu davet ettiği ya da yetkilendirdiği için değil, girişimci o mağduru arayıp bulduğu, sınıflandırdığı, tanımladığı, kuramlaştırdığı, ambalajladığı ve onu dünya sahnesine çıkardığı için gerçekleşir.

Bu süreç içinde “‘hikaye’, geçiş dönemi adaleti endüstrisini ayakta tutan asıl araçtır” (a.g.e.: 225). Hikaye elbette aynı zamanda mağdurları daha geniş toplumsal hareketler içinde buldukları konumdan alarak birer insan hakları birimine, yani bireylere dönüştüren bir retoriktir.

Şimdi tanıklığın epistemolojisinin bir iktidar ilişkisini destekleme yollarından birini görüyor olabiliriz: Örneğin Alcott ve Gray (1993: 278, 284), mağdur söylemini değerlendirmelerinde, “[k]onuşmaya başlamadan önce, konuşmaya yönelik teşvikin nereden kaynaklandığına; teşvik edenler ve konuşması istenenler ile olduğu kadar, ifşa edilenlerin kimleri işaret ettiği arasında ne gibi iktidar ve tahakküm ilişkilerinin olabileceğine bakmamız gerekir”. O halde tanıklığa dayalı delillerin siyasi eleştirisinde benim durduğum yer, bu özne sorunudur. Mağdurların anlatılarının yayılması gerçekten de politik olarak doğrudur, ancak bunun mağdurun uzman yorumlarına bağımlılığının getireceği zararlarla birlikte düşünülmesi gerekir.

Tanıklığa Dayalı Deliller ve Tanınma Normları

Liberal bir girişim olarak insan hakları savunuculuğunun içinden geçtiği derin epistemolojik akımları tartıştık. Şimdi de son bir epistemolojik varsayımı değerlendirmeye geçebiliriz: İçsel-anlatı yalnızca hakikat ifşası görevi görmez, aynı zamanda bir tanınma mantığına borçlu olduğu varsayılır. “Hakikat ifşası” gibi insan hakları savunuculuğu ve araştırmalarında bir retorik olarak kullanılan “tanınma” da tehlikeli bir biçimde yeterince kuramlaştırılmamıştır.

Devlet suçu mağdurlarının kabul edilmesi ve tanınmasının güvenceye alınması mağdur odaklı adalet anlayışının asıl meselelerinden olmuştur. Bu tartışma geçiş dönemi adaleti mekanizmaları ve insan hakları projelerinde yer alan birçok mağdur tarafından hissedilen tanıma duygusunu kötülemediği amaçlamıyor. Daha ziyade, “tanınmanın” insan haklarının uluslararası tanımlarında bir terim ve adaletin bir alt kümesi olarak konumlandırılmasını sorgulamayı amaçlar.

Egemen insan hakları paradigmasında “tanınmak” geçişli bir fiildir –yani, bir insan *olduğu* şey olarak tanınır. Belli bir tür şiddetli baskı görmüş insanlar insan hakları ihlallerinin mağdurları olarak tanınırlar. Bu gibi tanınma eylemleri ne tür bir normatif anlayışla sürdürülmektedir?

Tanınmanın hüküm süren politik kategoriler ve hukuki normların kapalı ekonomisine ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu gibi şartlar altında tanınmak aynı zamanda belirli bir değer düzeni içinde gruplaştırılmak demektir. Böyle durumlarda kişiyi tanımlayan şey aynı zamanda hüküm süren değer düzenini de tanımlamaktadır.

Yukarıda epistemolojinin genellikle politik bağlılıkların nötralize edilmesine aracı olduğunu ileri sürdüm. Şimdi daha detaylı olarak anlatı, epistemoloji, tanıklık ve politikanın bu iç içe geçişini tartışmak istiyorum. İnsan hakları savunusunun içsel-anlatıyı açıkça *politik* bir beyan olarak tanıdığını ve böyle yaparak bu anlatsal delilleri kendi normlarına göre düzenlediğini öne süreceğim.

Tanıklıkların “politik birer beyan” olduğunu söylemek aynı zamanda insan hakları kültürü ve kurumlarının toplumsal acı ya da siyasi zulümle ilgili tanıklıkların kabulünü hazırlama, teşvik etme ve ona alan sağlama (ve çoğunlukla düzenleme, yönetme ve tanımlama) yollarıyla karşılaşmak demektir. Veena Das ve Arthur Kleinman’ın (2001: 21) böyle tanıklıklara dair bir tartışmada ileri sürdükleri üzere, “politik sistemin makro düzeyinde”, bireylerin beyanlarının “tanınmasını sağlayan bir kamusal alanın yaratımına” ihtiyaç vardır. Uluslararası toplumun diğerlerinin politik beyanlarının tanınmasına alan açma sorumluluğunda olduğu bilinen bir düşüncedir. İnsan hakları savunusu epistemolojisi bu temayı kendisine uyarlayarak *politik* söylem olarak tanıklığın, siyasi tanınmanın güncel şemalarına uyma sorumluluğu taşıdığına işaret eder.

Eğer toplumsal tanınma yerleşik toplumsal ve ahlaki birey olma normlarına atıfta bulunuyorsa, siyasi tanınma yukarıda bahsi geçen manada yalnızca bu normlara değil, uluslararası hukuk alanında var olan insan hakları söylemiyle korunan kişi paradigmalarına da atıfta bulunmaktadır. Uluslararası hukuk metinlerinde tanınma, özgürlükçü felsefenin “birleşik, tekil, kendine hakim bireylerine” aittir (Slaughter 2007: 19). Toplumsal acı ya da baskıyla ilgili içsel-anlatıların kendilerini yerleşik siyasi dil içerisinde şekillendirmek zorunda olmaları fikri, böyle anlatıların sahiplerinin *politik birer özne* olarak konuştukları varsayımına dayanır. İnsanlar politik özneler olarak konuştuklarında “insanoğlunun mülki ve toplumsal düzene dahil olmasına ilişkin müşterek usuller” söyleminden, bir “aynılık” diliyle konuşurlar (a.g.e.: 17). Sanki yasalarla korunan bu soyutlamanın tanınması, tasdik edilmesi ve kazanılması için anlatıcı kişi hem kendisinde hem de diğerlerinde bulunan insanîyet ve haysiyeti sergilemek zorundadır. Bu performansa istinaden Slaughter, “birey kendini, tıpkı diğerleri gibi, bir insan hakları öznesi olarak tanıdığı anda insan hakları anlayışı zirveye ulaşır” demiştir (a.g.e: 253). Bu görüşe göre kendini anlatan özne, politik bir tanınma sürecindeki yerini ancak kendisi edimsel olarak bu sürecin anlatıcısı olduğu zaman tanıyabilmektedir.

Tanıklığın siyasi tanınmanın ve dolayısıyla vatandaşlık haklarının verilme biçimleri için belirlenmiş bir yol olduğunu düşünürsek, *anlaşılmazlık ve yanlış tanınmayı göze alan* eylemlerde bulunmak siyasi eylem görevinde yetersizlik olarak gözükebilir. Tanınmanın eksik kalması anlaşılabilirliği ve buna bağlı olarak kişinin beyanının tesirini azaltabilir. Tanıklık, politik söylem ve dolayısıyla kullanılabilir delil olarak vasıflandırılabilmesi için normatif ve *tanınabilir* bir söylem içinde kullanılır. Anlatı temelli deliller siyasi tanınmanın kamusal süreçleri içinde bir tanıklık türü olarak kullanıldıkları için, anlatıcılarının ve özellikle de anlatının merkezinde yer alan “benliğin” tamamen tanınır kılınması teşvik edilmektedir. Bu tanınma süreci tek taraflı olmaktan çıkıp diyalojik hale gelene kadar, devlet suçu mağdurları tanınma süreçleri boyunca egemen bir insan hakları paradigmasına dahil edilmeye devam edileceklerdir.

İçsel-anlatının talep ettiği ya da ondan talep edilen politik işlev tartışması bize, kişinin kendini anlatması için geçerli olan iki farklı yol olduğunu düşündürebilir. İlki insan hakları hukukunun imgesi olarak kabul ettiğimiz, politik öznenin hukuki ve kurumsal açıdan hesap verebilir bir varlık olarak harekete geçirilmesidir. Bu birinci dereceden beyan, bize özne statüsü veren ve mevcut politik çerçevelerimizi tanımlayan normlara dayanır.³¹ Böylece, kendimizi politik olarak anlatırken, insan hakları standartlarının korunması ulusal vatandaşlık – ki bu vatandaşlık da uluslararası hukukta tanınan bir egemenlik tarafından güvence altındadır- statümüze atıfta bulunabiliriz. Eğer kendimizi vatandaş olarak sahip olduğumuz siyasi hakların müşterikleri olarak konumlandırırsak, biz de aynı şekilde bu hakların temelini oluşturan kurumsallaşmış hukuki ve ahlaki düzene karşı hesap verebilir konumdayızdır. Aynı şekilde, kişi siyasi bir özne olarak beyan verdiği zaman, soyut bir yasal kavram olarak bireyi cisimleştirmek için konuştuğuna dair bir normatif beklenti de söz konusu olur. Kişinin kendini politik bir özne olarak tanıması eşzamanlı olarak, “[tüm insanların] her yerde, kanun önünde insan olarak tanınma hakkını” savunması demektir (6. Madde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi). Seyla Benhabib’in (2001: 16) belirttiği gibi, belirli hakların sahibi olmanın ön şartı, “önceden üyelik talebinde bulunmaktır”. Kişi bu gibi haklarla ilişki içindeyken, “kurulu bir politik ve yasal topluluk düzeninin halihazırda bir üyesi konumundadır” ve bu gibi haklar, “müşterekler, yani yasal bir topluluğun üyeleri arasında karşılıklı yükümlülükler yaratır”. Dahası, kişinin kendini haklar çerçevesinde tanımlaması bu hakların sahibi olması anlamına gelir –“bireyleri yaşayan bir politik topluluk oluşturmak için bir araya getiren bu pratikler, kurallar, anayasal gelenekler ve kurumsal alışkanlıklarla bütünleşmesidir” (Benhabib 2001: 55).

“İkinci” anlatım kendimizi nasıl kavradığımızla ilişkindir. Bu ikinci dereceden anlatımlarda kişi belki sosyal bir varlık olarak kendi algısına karşı sorumludur ancak ilkinden farklı olarak bu anlatımlar herhangi bir araçsallık ya da pragmatik fonksiyon taşımazlar. Yani ikinci dereceden anlatımlar düzenleyici bir talep sebebiyle işlemezler ancak anlaşılabilirlik, gayri resmi statüde olma ve özleştirilmesi göze alma konusunda daha iyi konumdadırlar. Pragmatik olarak yerleşik siyasi hakları ya da “tanınmayı” güvence altına almaya yönelik olan veya

³¹ İçsel-anlatının “birinci dereceden” ve “ikinci dereceden” şeklinde değerlendirilmesi nosyonunu, bu terimleri adalet kavramlarıyla ilişkilendiren Nancy Fraser’a (2010) borçluyuz.

gerçek dünyadan bir talebi yerine getirme zorunluluğu taşıyan bir beyan, genellikle ikinci dereceden anlatının muğlaklığını, kendini sorgulamasını ya da paradokslarını göze almaz (paradoks burada tamamıyla kabul edilmiş paradigmalara karşı olan veya onların “ötesinde giden” ifadelerle ilişkin kullanılmaktadır). İkinci dereceden anlatımların birinci dereceden anlatımlarla arası gerilimlidir ve birinci dereceden anlatımları eleştirme işlevi görebilirler. İkinci dereceden anlatımları birinci dereceden anlatımlara dönüştürmenin, insan hakları savunuculuğunun -sonuç odaklı olması nedeniyle- önceliği olduğu açık olmalıdır. Örneğin çoğu insan hakları araştırmacısı tanıkların onlara uluslararası topluluk ne duymak istiyorsa onu söylemesinden endişe duyar. Bunun için onları suçlayabilir miyiz?

Kapanış Sözleri

İnsan hakları araştırması alanında siyasi baskılar altında ezilenlerin deneyimlerini açığa çıkartmaya yönelik ampirik soruşturma yürütmeye ilişkin acil kriminolojik ihtiyaç sürmektedir. Bu ihtiyaç göz önüne alındığında, anlatı temelli deliller insan hakları araştırmalarının merkezinde yer almayı sürdürmelidir. Fakat araştırmacılar ve savunucular, tanıkların anlatımlarının maksatlı tanıklığın belirginliği ve tarafsızlığıyla uyumlu hale getirilmesi eğilimini çok daha ciddi bir şekilde ele almak zorundadır.

İnsan hakları araştırmaları söz konusu olduğunda epistemolojiye özel bir dikkat gösterilmelidir. Bu tartışma, mağdurların anlatılarında sunulan sosyal dünyaya bağlı kalan bir epistemolojiye olduğu kadar, mağdurların kendi anlatılarının siyasi anlamları konusundaki bilinçlerini yükseltmeyi ve bu anlamların kurulmasına katkılarını geliştirmeyi amaçlayan bir epistemolojiye olan acil ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır. İnsan hakları savunucuları, devlet suçu mağdurlarının kendinden menkul liberal söylemin sözcüleri haline gelmesinin önüne geçmek ve mağdurların yorumsal katılımını güçlendirmek adına daha fazla çaba sarf edebilir. Uzmanlar ve anlatıcıların bir tanıklık anlatımının anlam ve referans çerçevesini bir arada inşa ettiği böyle bir diyalojik proje, insan hakları savunusunun profesyonel pratiği için uygunsuz olabilir. Bu durumda dahi tanıklığa dayalı delillerin eleştiriye karşı bir araç olarak –bir savunuculuk amacının güvenilirlik ve ilericiğini korumak adına tasarlanmış metodolojik bir retorik olarak– kullanılmasına son verilmelidir.

Referanslar

Addis, A. (1992) “Individualism, Communitarianism, and the Rights of Ethnic Minorities”, *Notre Dame Law Review* 67: 1233–61.

Alcoff, L. ve Gray, L. (1993) “Survivor Discourse: Transgression or Recuperation?” *Signs* 18(2): 260– 90.

American Psychiatric Association (2000) *Diagnostic and Statistical Manual*, 4. Baskı, Washington, DC: APA.

- Anderson, A. (2006) *The Way We Argue Now: A Study in the Cultures of Theory*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Andrews, M. (2010) "Beyond Narrative: The Shape of Traumatic Testimony", ed. M. Hyvärinen, L. Hydén, M. Saarenheimo ve M. Tamboukou. *Beyond Narrative Coherence (Studies in Narrative)*. Amsterdam: John Benjamins.
- Andrews, M., Squire, C. ve Tamboukou, M. (2008) "Introduction: What is Narrative Research?", ed. M. Andrews, C. Squire ve M. Tamboukou. *Doing Narrative Research*. Londra: Sage, ss. 1–22.
- Bell, L.A. (2010) *Storytelling for Social Justice: Connecting Narrative and the Arts in Antiracist Teaching*. Oxford: Routledge.
- Benhabib, S. (2001) *Transformations of Citizenship: Dilemmas of the Nation State in the Era of Globalization: Two Lectures*. Assan: Koninklijke Van Gorcum.
- Bennett, J. (1981) *Oral History and Delinquency: The Rhetoric of Criminology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Beverly, J. (1992) "The Margin at the Centre: On *Testimonio* (Testimonial Narrative)", ed. S. Smith ve J. Watson, *De/Colonizing the Subject: The Politics of Gender in Woman's Autobiography*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, ss. 91–114.
- Braithwaite, J. (2007) "Building Legitimacy Through Restorative Justice", ed. T.R. Tyler, *Legitimacy and Criminal Justice: International Perspectives*. New York: Russell Sage Foundation, ss. 146–63.
- Bruner, J. (2002) *Making Stories: Law, Literature, Life*. New York: Farrar, Straus ve Giroux.
- Chamberlayne, P., Bornat, J. ve Wengraf, T. (2000) *The Turn to Biographical Methods in the Social Sciences*. Londra: Routledge.
- Christodoulidis, E. (1998) *Law and Reflexive Politics*. Dordrecht: Kluwer.
- Clandinin, D.J. ve Connelly, F.M. (2000) *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Clark, P. (2010) *The Gacaca Courts and Post-Genocide Justice and Reconciliation in Rwanda: Justice without Lawyers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cmiel, K. (1999) "The Emergence of Human Rights Politics in the United States", *The Journal of American History* 86(3): 1231–50.
- Coady, C.A.J. (1992) *Testimony: A Philosophical Study*. Oxford: Clarendon Press.

- Colebrook, C. (2005) *Philosophy and Post-Structuralist Theory: From Kant to Deleuze*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Combs, N.A. (2010) *Fact-Finding Without Facts: The Uncertain Evidentiary Foundations of International Criminal Convictions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Das, V. ve Kleinman, A. (2001) *Remaking a World: Violence, Social Suffering, and Recovery*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Denzin, N. (1989) *Interpretative Biography*. Newbury Park, CA: Sage.
- Diamond, A. (2010–11) “Victims Once Again? Civil Party Participation before the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia”, *The Internet Journal of Rutgers School of Law* 38.
- Duff, A., Farmer, L., Marshall, S. ve Tadros, V. (2007) *The Trial on Trial – Volume 3: Towards A Normative Theory of the Criminal Trial*. Oxford ve Portland, OR: Hart.
- Eakin, P. (2001) “Breaking Rules: The Consequences of Self-Narration”, *Biography* 24(1): 113–27.
- Elliot, J. (2005) *Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*. Londra: Sage.
- Fairfield, P. (2000) *Moral Selfhood in the Liberal Tradition: The Politics of Individuality*. Toronto: University of Toronto Press.
- Felman, S. (1991) “In an Era of Testimony: Claude Lanzmann’s *Shoah*”, *Yale French Studies* 79: 39–81.
- Felman, S. ve Laub, D. (1992) *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History*. New York ve Londra: Routledge.
- Fraser, N. (2010) *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World*. New York: Columbia University Press.
- Fricker, E. (1994) “Against Gullibility”, ed. B.K. Matilal ve A. Chakrabarty, *Knowing From Words: Western and Indian Philosophical Analysis of Understanding and Testimony*. Dordrecht: Kluwer.
- Fricker, M. (2007) *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Graham, P.J. (1997) “What is Testimony?” *Philosophical Quarterly* 47(187): 227–32.

- Green, P. (1990) *The Enemy Without: Policing and Class Consciousness in the Miners' Strike*. Maidenhead: Open University Press.
- Grice, P. (1989) *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haas, P. (1992) "Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination", *Knowledge, Power and International Policy Coordination*, özel sayı, *International Organization* 46: 1–36.
- Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. W. Rehg (trans.) Cambridge: Polity Press.
- Hillyard, P. (1993) *Suspect Communities: People's Experience of the Prevention of Terrorism Acts in Britain*. Londra: Pluto.
- Human Rights Watch Report (2012) *"I Had to Run Away": The Imprisonment of Women and Girls for "Moral Crimes" in Afghanistan*. Bu adresten online olarak görülebilir:
http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/afghanistan0312webwcover_0.pdf (2 Temmuz 2012'de yayınlanmıştır).
- Hume, D. (1777) *Enquiries Concerning Human Understanding and Concerning the Language of Morals*. L.A. Selby-Bigge (ed.). 2. Baskı (1972). Oxford: Oxford University Press.
- Hyvärinen, M., Hydén, L., Saarenheimo, M. ve Tamboukou, M. (2010) "Beyond Narrative Coherence", ed. M. Hyvärinen, L. Hydén, M. Saarenheimo ve M. Tamboukou, *Beyond Narrative Coherence (Studies in Narrative)*. Amsterdam: John Benjamins, ss. 1–17.
- Lackey, J. (1999) "Testimonial Knowledge and Transmission", *Philosophical Quarterly* 49(197): 471– 90.
- (2008) *Learning From Words: Testimony as a Source of Knowledge*. Oxford: Oxford University Press.
- Lackey, J. ve Sosa, E. (eds) (2006) *The Epistemology of Testimony*. Oxford: Clarendon.
- Luckhurst, R. (2008) *The Trauma Question*. Londra: Routledge.
- Madlingozi, T. (2010) "On Transitional Justice Entrepreneurs and the Production of Victims", *The Journal of Human Rights Practice* 2(2): 208–28.
- Mandela, N. (1995) ed. N. Kritz'e Önsöz, *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon With Former Regimes*, 2. Washington, DC: Institute of Peace.

- Mander, H. (2010) “‘Words from the Heart’: Researching People’s Stories”, *Journal of Human Rights Practice* 2(2): 252–70.
- McEvoy, K. ve McGregor, L. (ed) (2008) *Transitional Justice from Below: Grassroots Activism and the Struggle for Change*. Oxford: Hart.
- Mendeloff, D. (2004) “Truth-Seeking, Truth-Telling, and Postconflict Peacebuilding: Curb the Enthusiasm?” *International Studies Review* 6: 335–80.
- Metzl, J.F. (1996) “Information Technology and Human Rights”, *Human Rights Quarterly* 18(4): 705– 46.
- Miéville, C. (2006) *Between Equal Rights: A Marxist Theory of International Law*. Chicago, IL: Haymarket.
- Mirfield, P. (1997) *Silence, Confessions, and Improperly Obtained Evidence*. Oxford: Clarendon. Neimeyer, R. ve Tschudi, F. (2003) “Community and Coherence: Narrative Contributions to the Psychology of Loss and Conflict”, ed. G. Fireman, T. McVay ve O. Flanagan, *Narrative and Consciousness: Literature, Psychology and the Brain*. New York ve Oxford: Oxford University Press, ss. 166–91.
- Osler, A. ve Zhu, J. (2011) “Narratives in Teaching and Research for Justice and Human Rights”, *Education, Citizenship and Social Justice* 6.
- Pham, P. ve Vinck, P. (2007) “Empirical Research and the Development and Assessment of Transitional Justice Mechanisms”, *The International Journal of Transitional Justice* 1: 231–48.
- Pham, P., Vinck, P., Balthazard, M., Hean, S. ve Stover, E. (2009) *So We Will Never Forget: A Population-Based Survey on Attitudes about Social Reconstruction and the Extraordinary Chambers of the Court of Cambodia*. Berkeley, CA: Human Rights Center.
- Pittaway, E., Bartolomei, L. ve Hugman, R. (2010) “‘Stop Stealing Our Stories’: The Ethics of Research with Vulnerable Groups”, *Journal of Human Rights Practice* 2(2): 229–51.
- Pranis, K. (2001) “Restorative Justice, Social Justice, and the Empowerment of Marginalized Populations”, ed. G. Bazemore ve M. Schiff, *Restorative Community Justice: Repairing Harm and Transforming Communities*. Cincinnati, OH: Anderson, ss. 287–306.
- Presser, L. (2009) “Narratives of Offenders”, *Theoretical Criminology* 13(177). Prichard, D. (2004) “Testimony”, ed. A. Duff, L. Farmer, S. Marshall ve V. Tadros, *The Trial on Trial – Volume 1: Truth and Due Process*. Oxford ve Portland, OR: Hart.

Punch, K.F. (2005) *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*. Londra: Sage.

Reed, K. ve Pads kocimaite, A. (2012) *The Right Toolkit: Applying Research Methods in the Service of Human Rights*. Berkeley, CA: Human Rights Center, University of California.

Rimmon-Kenan, S. (2002) "The Story of 'I': Illness and Narrative Identity", *Narrative* 10(1).

Rorty, R. (1993) "Human Rights, Rationality, and Sentimentality", ed. S. Shute ve S. Hurley, *On Human Rights: The Oxford Amnesty Lectures 1993*. New York: Basic Books, ss. 111–34.

Rothberg, M. (2000) *Traumatic Realism: The Demands of Holocaust Representation*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Rousseau, J.J. (1968) *The Social Contract*. M. Cranson (trans.). Londra: Penguin.

Sanders, A. (1987) "Constructing the Case for the Prosecution", *Journal of Law and Society* 14(2).

Schaffer, K. ve Smith, S. (2004) "Conjunctions: Life Narratives in the Field of Human Rights", *Biography* 27(1): 1–24.

Schechtman, M. (1996) *The Constitution of Selves*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Schramm, J. (2000) *Testimony and Advocacy in Victorian Law, Literature, and Theology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sikkink, K. (2011) *The Justice Cascade*. New York ve Londra: Norton.

Slaughter, J. (1997) "A Question of Narration: The Voice in International Human Rights Law", *Human Rights Quarterly* 19(2): 406–30.

— (2007) *Human Rights, Inc.: The World Novel, Narrative Form, and International Law*. New York: Fordham University Press.

Smith, S. ve Schaffer, K. (2004) *Human Rights and Narrated Lives: The Ethics of Recognition*. New York: Palgrave Macmillan.

Sosa, E. (1994) "Testimony and Coherence", ed. B.K. Matilal ve A. Chakrabarty, *Knowing From Words: Western and Indian Philosophical Analysis of Understanding and Testimony*. Dordrecht: Kluwer, ss. 59–69.

Stevenson, L. (1993) "Why Believe What People Say?" *Synthese* 94(3): 429–51.

Stover, E., Balthazard, M. ve Koenig, K.A. (2011) "Confronting Duch: Civil Party Participation in Case 001 at the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia", *International Review of the Red Cross* 93(882).

Subotic, J. (2012) "The Transformation of International Transitional Justice Advocacy", *The International Journal of Transitional Justice* 6(1): 106–25.

Taylor, C. (1989) *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tran, M. (2008) "CIA admit 'waterboarding' al-Qaida suspects", *The Guardian*, 5 Şubat. Bu adresten online olarak görülebilir:
<http://www.guardian.co.uk/world/2008/feb/05/india.terrorism> (1 Ağustos 2011'de yayınlanmıştır).

Turner, C. (1996) "Holocaust Memories and History", *Journal of the History of the Human Sciences* 9(4): 45–63.

Weisberg, R. (1991) "Editor's Preface", *Cardozo Studies in Law and Literature* 3(2): i–iii.

Wright, J.L. (2006) *The Philosopher's "I": Autobiography and the Search for the Self*. Albany, NY: State University of New York Press.

Young, I.M. (2000) *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.